

آین امامت مسجد

مؤسسه مسجد

شناسنامه کتاب:

فهرست مطالب:

۵.....	فهرست مطالب
۹.....	دیباچه
۱۷.....	امام مسجد
۱۹.....	امام؛ الگوی دیگران
۲۱.....	امامت؛ بهترین خدمت
۲۵.....	آفات امامت
۲۷.....	بایدها و نبایدها
۲۸.....	کسوت روحانیت
۳۰.....	تأسیس مسجد
۳۱.....	آسیب شناسی ساخت مسجد
۳۲.....	چه کسانی از مسجد می‌گریزند؟
۳۳.....	پرسش و پاسخ یا سخنرانی؟!
۳۵.....	پرسش و پاسخ
۳۶.....	توحید در عبادت
۳۶.....	امام موفق
۳۷.....	مدیریت داخلی
۳۹.....	بهداشت و آرامش روحی
۴۰.....	دغدغه اولیای مسجد
۴۱.....	مدیریت مالی
۴۵.....	عوامل جذب هزینه
۴۶.....	نام مسجد
۴۶.....	تولیت
۴۸.....	با همسنگران مساجد

- ۴۸.....مدیریت عمران (معماری مساجد).....
- ۵۰.....هوای تازه.....
- ۵۱.....مسجدسازی یا ...؟.....
- ۵۲.....مدیریت بهداشت.....
- ۵۳.....جابه‌جایی و حفظ وسایل مسجد.....
- ۵۳.....مدیریت خدمات.....
- ۵۴.....کفشداری و پارکینگ.....
- ۵۴.....چرا خادم‌ان بد اخلاق نباشند؟!.....
- ۵۶.....مدیریت تبلیغات.....
- ۵۷.....مکروهات مسجد.....
- ۵۸.....پیام مسجد.....
- ۵۸.....فعالیت‌های جنبی در مسجد.....
- ۵۹.....مسجد و اطلاع‌رسانی.....
- ۶۰.....نمازگزاران و جماعت.....
- ۶۱.....ارتباط مردم با مسجد.....
- ۶۳.....امام جماعت و مسجد.....
- ۶۹.....حضور و غیاب نمازگزاران.....
- ۷۰.....شرایط تربیت.....
- ۷۱.....قدرت ولی فقیه.....
- ۷۲.....جایگاه امام.....
- ۷۳.....آداب جماعت (اذکار).....
- ۷۴.....فضیلت بسم الله.....
- ۷۵.....جهر در نماز.....
- ۷۶.....آداب صفوف جماعت.....
- ۷۹.....پیامدهای طولانی شدن نماز.....
- ۷۹.....تعدد نمازهای جماعت.....

- ۸۰.....اختصار در نماز جماعت.....
- ۸۴.....فضیلت جماعت.....
- ۸۸.....مسجد و جماعت.....
- ۹۱.....نماز در خانه.....
- ۹۲.....ترادف جماعت با مسجد.....
- ۹۳.....مسجد؛ مهمانسرای خدا.....
- ۹۴.....مسجد یا مراکز دیگر؟.....
- ۹۵.....مسجد غبارآلود و قرآن مهجور.....
- ۹۶.....حسینیه و مسجد.....
- ۹۸.....آموزش ضمن خدمت.....
- ۱۰۰.....تاخیر نماز.....
- ۱۰۰.....شیعه و سنی.....
- ۱۰۱.....حضور زنان در مسجد.....
- ۱۰۳.....سفارش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای حضور زنان.....
- ۱۰۴.....جوانان و مسجد.....
- ۱۰۶.....بچه‌های مسجد.....
- ۱۰۸.....مردم و مساجد.....
- ۱۰۹.....محوریت اقامه نماز در مسجد.....
- ۱۱۰.....فضیلت اذان و مؤذن.....
- ۱۱۰.....یک دعا.....
- ۱۱۱.....پخش اذان فقط از مسجد.....
- ۱۱۱.....مؤذن و امام.....
- ۱۱۲.....اذان بین دو نماز.....
- ۱۱۳.....آسیب‌شناسی اذان.....
- ۱۱۴.....زمزمه اذان.....
- ۱۱۵.....شرایط مؤذن و اذان.....
- ۱۱۸.....اقامه.....

۱۱۹	مکبّر
۱۲۰	پیشینه وجود تکبیرگو
۱۲۰	صلوات
۱۲۱	روش اهل مسجد
۱۲۴	آداب ورود و حضور در مسجد
۱۲۷	دوست‌یابی
۱۲۸	مغزهای متفکر مسجدی
۱۲۹	رفتن به مسجد در حال خطر
۱۲۹	امنیت روانی
۱۲۹	موانع حضور
۱۳۰	درست‌ترین شیوه‌های تبلیغ
۱۳۲	مسجدیت و روحانیت
۱۳۳	مساجد سنگر است
۱۳۴	ویژگی‌های امام مسجد
۱۳۶	موفق‌ترین امامان مساجد
۱۳۸	سیمای مسجدیان
۱۴۱	شعار «مساجد باید مردمی باشد»
۱۴۴	نکته‌ها
۱۴۹	فرم نظرخواهی درباره کتاب «آیین امامت مسجد»

دیباچه

ائمهٔ محترم مساجد! ایران اسلامی در ساخت و بهره‌وری از مسجد، پیشینه‌ای چندان طولانی، درخشان، گسترده، عمیق و دقیق دارد که یکی از ثمراتش انقلاب اسلامی بود، و انتظار می‌رفت پس از آن با مدیریت جدید کشور، امامت مساجد متحوّل و کارکردهای مسجد در پرتو کارشناسی، گسترده‌تر گردد که متأسفانه این رخداد خجسته هرگز به وقوع نپیوست. در عوض به تدریج برای مسجد رقیبانی پیدا شدند و با بودجه‌های سنگین و پشتوانه‌های همه‌جانبهٔ دولت و بدون ذره‌ای از کم کردن رسالت مسجد، بزرگ‌ترین معضل شده و خطرشان برای انقلاب از دشمنان خارجی کم‌تر نیست، از جمله: صدا و سیما که با ترویج بی‌ادبی دینی و عرضه کردن معارف اسلامی در قالب‌های متفاوت و گاه متضاد، بیش‌ترین نابسامانی را

پدید آورده و با دعوت به خویش، می‌کوشد مردم را از مسجد جدا و خود را محور قرار دهد، به گونه‌ای که هر جا مردم به تلویزیون راغب‌ترند، با مسجد و رهبران دینی کمتر ارتباط دارند و آیا این جز معنای «وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ...» است؟!

به جای احداث مکان‌های تقویت ایمان و تربیت روح و روان (مساجد)، مکان‌های پرورش جسم (ورزشگاه‌ها) و مسابقات بیهوده ورزشی، مهیا و بالأخره جامعه آسیب‌پذیر و نابهنجار گردید، چراکه مقدماتی بودند که ذی‌المقدمه نداشتند. آری به‌جای ورزشکار، ورزشگاه ساختند، ولی درباره مسجد گفتند: باید مصلی درست شود نه مصلّا. و شاید بهتر بدانید که ورزش در دنیا مردمی است، فقط یک کشور، آن هم انقلاب اسلامی دارای ورزش دولتی است، در حالی که ادعای نظام دینی و فرهنگی داریم! سپس دست‌اندرکاران مجبور شدند برای دفع آسیب‌ها و نابهنجاری‌ها، نیروی انتظامی و امنیتی و اداره‌های اجتماعی را تقویت و سازمان‌های به اصطلاح فرهنگی را افزون سازند، که در این زمینه نیز تاکنون موفق نشده‌اند. حال آن‌که: اسلام عزیز، مسجد را برای صلابت جامعه و سنگر دفاع از هویت اجتماعی و فرهنگی قرار داده است. تجربه

نشان داده که هیچ‌یک از مراکز فرهنگی - ورزشی و حتی اجتماعی - سیاسی، نتوانسته‌اند جایگزین مسجد شوند.

بی‌تردید اگر مردم اهل مسجد گردند، بیش و منشی دگرگونه می‌یابند و مسایل اجتماعی را بهتر تحلیل می‌کنند. بدیهی است چنانچه نظام اسلامی به‌جای تأمین نیازهای غیردینی متأثر از فرهنگ بیگانه و بیگانگان، به خواسته‌های دینی مردم توجه می‌کرد و فرهنگ مسجد و امامت آن را گسترش می‌داد، با شتابی مطلوب‌تر و هزینه کم‌تر به سوی اهداف خویش حرکت می‌کرد و بسیاری مشکلات، مجال بروز و خودنمایی نمی‌یافت.

خادمان ائمه مساجد، بر آنند: قبل از اینکه برخی مسؤولان به بلوغ فکری و دینی برسند و از اهمیّت و کاربردهای مسجد واقف گردیده، سیاست‌گذاری واحدی برای آن داشته باشند و بدون هیچ پشتوانه و انتظاری، حداقل تجربه‌های دیگران را برای احیا و ارتقای فرهنگ مسجد به محضران تقدیم دارند، تا ان‌شاءالله با اداره صحیح مسجد و امامت اهل آن تا اندازه‌ای از حق مسجد را ادا ساخته و تکلیف الهی را انجام دهیم.

به امید روزی که دنیای مردم را با مدیریت دینی آباد کنیم؛ که ثمره‌اش آبادسازی دنیا و آخرت است، نه آن‌که بخواهیم دین را با مدیریت دنیاخواهانه خود هم‌نوا سازیم. چرا که دین دنیایی:

❖ تجربه موفقی نبوده است؛

- ❖ مردم آن را از ما نمی‌خواهند؛
- ❖ خداوند از آن راضی نیست؛
- ❖ ما را عاقبت به خیر نمی‌سازد؛
- ❖ شهیدان و امام آنان، این‌گونه نبوده‌اند.

و نتیجه آن:

- ❖ بهره‌مندی بی تفاوت‌ها و محرومیت دلسوزان و هواداران؛
 - ❖ ناشکری و ناسپاسی؛
 - ❖ دانستن دین به جای دینداری؛
 - ❖ بی تفاوتی مردم؛
 - ❖ ظهور فسق و فجور و مخفی شدن حق و عدل؛
 - ❖ تفرقه و فتنه؛
 - ❖ به زنجیر کشیدن و خوار شدن و کشتن صالحان؛
 - ❖ نفوذ و سلطه دشمنان
- خواهد بود؛ چنان‌که تاریخ شاهد آن است.

وظیفه اصلی روحانی به‌ویژه در شرایط حساس کنونی، حفظ حوزه و هویت روحانیت و دفاع از مسجد است. هرکس در هر تاریخ یا سرزمینی، پس از دست گرفتن حکومت، تشکیلات و حزب خویش را ساماندهی و آباد کرد، در حالی که انقلاب اسلامی از مساجد آغاز گردید، ولی هنوز

هم، خاموش‌ترین و نابسامان‌ترین مراکز فرهنگی‌اند. چه مجموعه‌ها و احزابی سامان یافتند، جز مساجد و امامان آن‌ها! در صورتی که مسجدها باید از نخستین مراکز آباد شده و سامان‌پذیرفته باشند، چنان‌که سیره پیامبر ﷺ و ائمه هدی علیهم‌السلام این‌گونه بود.

متأسفانه پس از امام خمینی رحمته‌الله که روحانیت را به جایگاه شایسته و اصلی خود بازنشاند، فرهنگ مسجد و امامت آن، روزه‌روز، بر اثر ضعف ما و دقت دشمن، کم‌رنگ گردید؛ به گونه‌ای که در حال حاضر سالانه دو هزار نفر از امامان مساجد، از کار افتاده می‌شوند یا وفات می‌کنند و خلأ مدیریت آن به نحو احسن پر نمی‌شود و برای تربیت و سامان امامت مسجد، هیچ برنامه مدوّن و کارشناسی شده‌ای در دست نیست.

این در حالی است که باید بعد از انقلاب اسلامی در حوزه علمیه قم بیش از پانصد هزار تن در حال تحصیل و سیصد هزار نفر به امامت مسجد و تبلیغ اشتغال داشته باشند، نه آنکه بهترین و شاخص‌ترین افراد از میان تعداد اندکی نیز که در قم تربیت می‌گردند، جذب کار در اداره‌ها، دادگاه‌ها و شغل‌های غیر رسمی و تعریف نشده شوند. روحانیانی که حتی قبل از انقلاب به دنبال این‌گونه مشاغل نیز نبودند! به عبارت دیگر دانشگاه‌های ما پس از انقلاب، بیش از ده برابر و شرح وظایف حوزه‌های ما نیز حتی

بدون پُست‌ها و مشاغل دولتی یا نیمه دولتی مانند تدریس در دانشگاه‌ها و اشتغال در دفاتر ثبت اسناد، ده برابر شده است!

آنچه تقدیم می‌شود، نکاتی برای ائمه مساجد متوسط^۱ (محلی و روستایی) است.

پاره‌ای از احادیث و بخشی نیز که از احادیث و فقه شیعه برداشت و نتیجه گرفته می‌شود و قسمتی به یادآوری نیازهای روز و تحلیل اوضاع جامعه و آنچه مردم از ما می‌خواهند، می‌پردازد، مسایلی هستند که در روایات و متون معتبر دینی هم با آنها مخالفت نشده است. و چه بسا رقیبان فرهنگی در عمل به آن از ما شیعیان، پیشی گرفته‌اند.

امروزه با وسعت شهرها و روستاها و نیز ازدیاد جمعیت، خصوصاً قشر تحصیل کرده، حداقل دویست هزار مسجد و امام مسجد نیاز داریم و اگر بخواهیم منطبق با استانداردهای شیعه و ایران، به‌ویژه در خور انقلاب، پیش رویم، بیش از این قابل پیش‌بینی است.

۱ - در این نوشتار مساجد بین راهی، ارگانی و تجاری، همچنین مساجد جامع، کمتر مورد توجه بوده؛ و بی‌تردید برای آنها برنامه‌های دیگر ضرورت دارد.

از شما برای فرصتی که صرف مطالعه این نوشتار می‌فرمایید و ما را از تجربه‌ها، ابتکارها و پیشنهادهای سازنده خود بهره‌مند می‌سازید، بسیار سپاس‌گزاریم. اگرچه بحث اخلاص، تقوا، دین و دانش، عالم بودن به حلال و حرام و... در درجه نخست از باب ضرورت است و نگارنده را هرگز یارای آن نیست که در این دریای بیکران، گام نهد.

موسی صفتان و معراج رفتگان و شاگردان آنان باید این کار مهم را هدایت کنند. از همین‌رو، در این دفتر، تجارب برخی بزرگان را در باب مساجد، تقدیم می‌داریم و در صورت لزوم، آسناد و توضیحات مطالب ارائه خواهد شد.

نوشتنی است: اجرای این پیشنهادهای محتاج مقدماتی از جمله: آمادگی مردم و اعتبار روحانی نزد آنان است. تقاضا نمودیم نوشتار حاضر، که ویژه امامان محترم مساجد است، از نظر دیگران پنهان بماند؛ زیرا چه بسا آثاری منفی در پی داشته باشد... و عزیزان روحانی هر اندازه و هرگونه صلاح می‌دانند، در پرتو تدبیر و درایت خود، در اجرای اهداف و تجارب در قلمرو کار خویش کوشیده، در سی‌امین سالگرد پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی از هیچ تلاشی در راه احیا و گسترش فرهنگ مسجد، دریغ نورزند.

تقی قرائتی

امام مسجد

۱. اگر مسجد میهمانخانه خداست، امام مسجد باید با اخلاق حسنه از مهمانان پذیرایی کند.^۱
۲. مسجد، مکان رأی‌گیری برای اختصار نماز نیست. اگر از میان صدها نفر حتی یک تن با مختصر خواندن نماز یا نخواندن ادعیه و تعقیبات موافق باشد، حق با اوست؛ چنان‌که کسی در مکانی همچون: بیمارستان، دیگران را به سکوت فراخواند.
۳. اهل تکبر و نباشد، و هرگز خود را در مسجد از دیگران برتر نداند؛ هرچند سرآمدِ فاضلان و عالمان باشد.
۴. امامت مسجد را کار اصلی خود بداند. امامی که به امور گوناگون اشتغال دارد و مسجد در حاشیه کارهای اوست توفیق چندانی ندارد، ضمناً مردم نیز وی را از لحاظ مادی یاری نمی‌کنند، گرچه برخی ائمه اطهار علیهم‌السلام کار و تجارت می‌کردند، اما نیاز به تحصیل نداشتند؛ زیرا از علم غیب برخوردار بودند. روحانیانی که برای امامت مسجد و اقامه نماز، توفیق بر خوردار بودند. روحانیانی که برای امامت مسجد و اقامه نماز، توفیق مالی از مردم نداشته، خود را وقف هدایت آنان سازند، بی‌تردید آن‌ها را خادم خویش ساخته، مردمان نیازهای مادی آن‌ها را برطرف خواهند کرد.

حجم و وسعت تکالیف روحانی، مجال کار دیگری را به او نمی‌دهد و با اشتغال وی در ارگان‌ها، سازمان‌ها و ... منافات دارد. اگر امام مسجد، بهای کار خویش را بداند، مردم همواره از او قدردانی خواهند کرد.

۵. زودتر از همه به مسجد بیاید و دیرتر خارج شود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بیش‌تر عمرش را در مسجد گذراند. برخی انبیا و اولیا نیز در مسجد تولد یافتند؛ در مسجد زندگی کردند و در مسجد به لقاء الله پیوستند.

۶. مردم را به سکوت و آرامش دعوت کند و خود با حرکاتش موجب هیاهو و جنجال و سخنرانی طولانی با صدای بلند نباشد. حتی صلوات دسته‌جمعی^۱ نیز هر اندازه کم‌تر باشد، احترام و ابّهت بیش‌تری دارد، اما نباید از گفت‌وگوهای آهسته جلوگیری شود و سرانجام این‌که: آرامش مسجد در هر صورت با وجود جمعیت اندک یا فراوان حفظ گردد.

۷. خوش سابقه، خوش‌نام و آبرومند باشد.

۸. با همه یکسان برخورد کند. برخی امامان مساجد با ثروتمندان، آشنایان و ... مهربان‌ترند، اما به فقیران، کودکان، غریبه‌ها و ... بی‌تفاوتند و این دور از عدالت در برخورد است.

۱ - صلوات بلند مستحب است، ولی رعایت حال مسجدیان اولویت دارد، به‌ویژه اگر عده‌ای مشغول نماز باشند. در صورت نیاز نیز نباید صلوات‌ها بلند و متعدّد باشد.

امام؛ الگوي ديگران

۹. امام مسجد گاهی راهبر فکری و أحياناً مشاور و در حقيقت: امام و رهبر دين و دنياي منطقه خويش است، نه تنها امام جماعت. هرچه نفوذش بيش تر باشد، امامتش دامنه دارتر است. پس بايد:

❖ به مدارس، مراکز دولتي، خانه ها و مغازه ها سرکشي کند و فقط به سخنراني براي آنها بسنده نکند.

❖ از نخبگان و متخصصان محل خبير داشته باشد و با آنان ارتباطي نيكو برقرار سازد.

❖ فروتن باشد و از حسادت دوري ورزد؛ زيرا علم، حسادت آور و حجاب است و ظهور و برونش در امامت، بيش تر.

❖ مهربان و خوش برخورد باشد تا مردم از او نگريند «... لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ...»^۱

❖ وي نيز بايد از مشكلات مردم نگريند و در حوادث تلخ و شيرين (عزا و عروسي) همواره در کنارشان باشد. خشنودي از امام، سفارش

۱ - بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۷۶، باب ۶؛ آل عمران ۱۵۹.

روایاتی فراوان است، از جمله: «مَنْ أَمَّ قَوْمًا بِإِذْنِهِمْ وَ هُمْ بِهِ رَاضُونَ»^۱ یا «ساخطون».

❖ با گمنامان و تازه واردان احوال‌پرسی کند و در مجموع چنان باشد که مردم در تمام کارها یاورش باشند. اگر احساس کرد همیشه تنهاست، بی‌تردید باید در اندیشه و کار خویش تجدید نظر کند.

❖ مردمان را همچون فرزندانش دوست بدارد و هرگز در مقابل آنان موضع‌نگیرد؛ «أَنَا وَ عَلِيٌّ أَبَوَا هَذِهِ الْأُمَّةِ»^۲.

۱۰. به خانواده‌های شهیدان و آسیب‌دیدگان رسیدگی کند؛ چنان‌که پیامبر ﷺ و اهل مسجد از خانواده «سعد بن ربیع» که به شهادت رسیده بود، تفقُّد و احوال‌پرسی کردند.^۳

۱۱. تأثیر فعالیت‌های فرهنگی، دینی معمولاً مدت‌ها به درازا می‌کشد؛ زیرا اعتمادسازی و استقامت که باعث باور مردم می‌گردد، نیازمند زمانی طولانی است. پیامبر اکرم ﷺ ۱۳ سال در مکه، امیرالمؤمنین علیه السلام ۲۵ سال در خانه! و امام خمینی رحمه الله ۱۶ سال در هجرت استقامت ورزیدند. برخی

۱ - الفقیه، ج ۴، ص ۱۵ - التهذیب، ج ۲، ص ۲۸۳ - وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۳۷۱ و ج ۸، ص ۳۴۹.

۲ - بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۲۵۹.

۳ - بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۳۹۷.

روحانیان می‌پندارند مردم در طول چند روز یا هفته با دعوت زبانی آنان تسلیم می‌شوند و به آن‌ها اعتماد می‌کنند، حال آن‌که آثار و نتایج دعوت عملی که تأثیری فراوان‌تر دارد، سال‌ها^۱ به درازا می‌انجامد.

امامت؛ بهترین خدمت

۱۲. بهترین خدمت، امامت مسجد و برترین خادم، امام آن است و خادمان عموماً سرایدارند.

❖ امام جماعت‌هایی که خود در غبارروبی و عطرافشانی، خصوصاً آماده و پاکیزه ساختن محراب، سجاده و روشن و خاموش کردن چراغ‌ها شرکت می‌کنند بسیار موفق‌ترند.

❖ همهٔ مردم را در خدمت به مسجد سهیم سازد. مثلاً: یکی صبح اذان بگوید، دیگری شب، یا فردی امروز نظافت را بر عهده بگیرد و شخص دیگر فردا!

❖ نظارت بر اسباب و اساس مسجد را مقدس بدانند و اجناس فرسوده را تعمیر و تعویض کرده، پیوسته پاکیزه نگاه دارد.

۱۳. حرمت همگان - به‌ویژه مراجع تقلید و حوزه‌های علمیّه - را حفظ کرده، روشی در پیش گیرد تا مردم نیز برایش احترام و قداست قائل شوند.

۱۴. از امام یا امامان پیشین مسجد به نیکی یاد کند و در بزرگداشت آنان بکوشد.^۱

۱۵. بین خود، مدآح و خادم مسجد، برای آغاز مدآحی، آوردن چای و... رمزهایی همچون: «یا علی»، «یا مظلوم» و ... قرار دهد.

۱۶. از سیستم صوتی به نحو احسن استفاده کند؛ زیرا بلندگو به برخی حروف یا مصالح، مانند کاشی و سیمان حسّاس است.

۱۷. با میکروفون فاصله مناسب داشته باشد.

۱۸. به زنان و مشکلاتشان رسیدگی کرده، در برقراری ارتباط با آنان جدّی و محتاط باشد. مکان زنان در مسجد باید از لحاظ نظافت، نور و... مناسب‌تر از مردان و جایگاهشان در کنار آنها باشد، نه پشت سرشان یا بالکن و... .

۱ - بنگرید به: «با همسنگران مسجد».

۱۹. به احکام نماز و فضایل مسجد، عالم بوده، حدّاقل سالی یکبار آداب مسجد و جماعت را دقیقاً از نظر بگذرانند^۱ و نیز از مساجد موفّق و تجربه‌های دیگران بهره‌مند شود.

۲۰. بین دو نماز از سخنرانی بپرهیزد و در صورت ضرورت بکوشد قبل از نماز و بعد از اذان به شکل فشرده و کوتاه تذکر بدهد.^۲ امام باید قبل و پس از نماز برای مخاطبان خویش آمادگی داشته، از شتاب و بی‌حوصلگی دوری کند. او می‌تواند بین دو نماز به مراجعه کنندگان بگوید که بعد از نماز بیایند، یا با عباراتی همچون: «یا علی» بفهماند که ... و خود، قبل از وقت نماز در مکانی مناسب - به جز محراب - بنشیند تا در دسترس مردم باشد.^۳

۲۱. هنگام ورود، به احترام مسجد اندکی توقّف کند.

۲۲. همواره پاکیزه، معطر و باطراوت باشد و لباسی مخصوص را برای مسجد در نظر گرفته، هرگز با کسالت و جامه مندرس و... به مسجد نرود.

«... خُدُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ...»^۴

۱ - بنگرید به: «آموزش ضمن خدمت».

۲ - به تجربه ثابت شده که گاهی حتی يك دقیقه سخن لازم در هفته یا ماه، نظم مسجد را از هم پاشیده، از تعداد جمعیت می‌کاهد.

۳ - بنگرید به: «جایگاه امام».

۴ - اعراف/ ۳۱.

۲۳. تمام مردم و همهٔ امور را زیر نظر بگیرد؛ زیرا چیزی از نظر امام موفق دور نمی‌ماند، اما در همهٔ مسایل - به ویژه جزئیات - دخالت نکند.
۲۴. اعتقادات مردم را اصلاح کرده، خود عملاً از افراط و تفریط بپرهیزد. برخی مقید به مستحبات هستند و به واجبات بی تفاوت‌اند!
۲۵. با خوشرویی و چهره‌ای بشاش^۱ سخنان دیگران را گوش دهد و کم‌تر سخن گوید: «... يَقُولُونَ هُوَ أَذُنٌ قُلُّ أَذُنٌ خَيْرٌ لَّكُمْ...»^۲ با آنان مشورت کند و انتقادپذیر باشد.

۱ - وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۵۱؛ «قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: فَإِنْ كَانُوا فِي السِّنِّ سَوَاءً فَأَصْدَبَحُهُمْ وَجْهًا» اگر دو امامجماعت در همه جهات یکسان بودند، آن کس که خوش اخلاق و خوش‌رو است، امامت کند.

۲ - توبه/ ۶۱.

آفات امامت

۲۶. ضد انقلاب بودن امام مسجد، یا توجیه‌گری او از عملکرد برخی ارگان‌ها و احزاب، دور از شأن روحانی است^۱ و مردم را ناخرسند می‌سازد؛ زیرا روحانی، نگهبان دین و سمبل انقلاب است. ارزش عمده روحانی به آن است که مانع تحریف‌ها، بدعت‌ها، تندروی‌ها و کندروی‌ها باشد و ضمن پاسداشت واجبات و دور کردن از محرّمات، احیاگر عمل به مستحبات و نهی از مکروهات تلقی شود، بنابراین باید:

❖ جزو هیچ گروه یا حزبی نباشد.

❖ در انقلاب و رویدادهای سیاسی، موضعی راستین داشته باشد.

❖ بر مراسم مسجد، همواره از ابتدا تا پایان نظارت کند و به امامت یا

سخنرانی بسنده نکند.

❖ علوم دینی^۲ را آموزش دهد، نه دانش‌های دیگر را. کسی در

مسجد از امام جماعت، توقع علم فیزیک و شیمی را ندارد؛ چنان‌که

۱ - مراد از ضد انقلاب بودن؛ کفران نعمت‌ها (ولایت، امنیت و...) و توجیه‌گری، نوب شدن در اشخاص، سازمان‌ها و... است.

۲ - علوم دینی، یعنی علمی که مستقیماً مربوط به مسایل اعتقادی یا اخلاقی یا عملی دین است و با علمی که مقدمه یادگیری معارف یا دستورها و احکام دین است؛ ر.ک: ده گفتار، استاد مطهری، ص ۱۷۱ تا ۱۷۲.

هیچ کس در باشگاه، چشمداشت کلاس تاریخ و جغرافیا ندارد «هرسخن وقتی و هر نکته مکانی دارد»^۱.

۲۷. خانه‌اش گردگرد مسجد باشد.

۲۸. همسر و فرزندان نیز به او اقتدا کنند.

۲۹. خانواده‌اش از نظر اجتماعی با او هماهنگ باشند.

۳۰. اوقات شلوغ و خلوت مسجد (شب‌های جمعه، اعیاد، شهادت‌ها) را واری و علت‌یابی کند. همچنین منطقه‌اش را به خوبی شناخته، زمان حضور و غیاب مردم را بداند و به فصول پرکاری یا کم‌کاری آنان. خصوصاً مناطق روستایی. توجه کند.

۳۱. حتی دلیل نیامدن برخی افراد را به مسجد بداند.

۳۲. از نظر مالی با مردم مشکل نداشته و همواره در بین کاسبان محل، خوش حساب باشد.

۳۳. نایب بگیرد و گاهی به او اقتدا کند. نایب نیز در جماعت امام حاضر شود.

۳۴. با امامان مساجد اطراف، ارتباط و هماهنگی برقرار سازد.

بایدها و نبایدها

۳۵. امام مسجد باید از هرچیز که باعث تنفر و گریز از مسجد می‌گردد،

جلوگیری کند^۱. پس:

❖ نباید در مسجد، نماز میّت بخواند، ولی خارج از مسجد در آن شرکت کند.

❖ تابوت، مهرهای کتیف، فرش‌های آلوده و بدبو و... باید از مسجد دور شود.

❖ اعلام خیر وفات - جز خیر شهادت - در مسجد کراهت دارد.

❖ کار ترسناک، صدای نابهنجار و خیر ناگوار در مسجد ممنوع است.

❖ در صورت امکان، مراسم ختم، هفت و سال در مسجد - جز برای

شهیدان - برگزار نشود؛ زیرا یادآور خاطراتی تلخ برای بستگان

متوفاست.^۲

۱ - موارد پیش‌گفته، برخی مصادیق این موضوع است؛ بنگرید به: «مکروهات مسجد».

۲ - از مهم‌ترین ادله گریز جوانان از مساجد، این است که بسیاری از آنان نخستین بار، برای شرکت در مراسم ترحیم به مسجد رفته‌اند! آمار مربوط شامل شخصت درصد از جوانان تهران می‌شود. بنگرید به: «جوانان و مسجد».

❖ اعلام گمشده در مسجد ممنوع است، ولی آوردنش به مسجد اشکال ندارد.

۳۶. بهتر است در عنوان‌ها و اصطلاحات به جای مدیر مسجد، یا امام جماعت، از «امام مسجد» استفاده گردد؛ زیرا معنا تابع لفظ است. مسجد، کارکردهایی فراوان دارد که باید سرپرستی شود و روحانیان به آن‌ها بی تفاوت نباشند. بنابراین: مسؤولیت امام مسجد از امام جماعت فراتر و از ریاست و مدیریت نیز برتر است.

کسوت روحانیت

۳۷. امامت در کسوت روحانیت، از بزرگ‌ترین افتخارها و امتیازهای شیعه و عوامل ترقی و نزدیک شدن به اهداف مسجد و عبادت است. در فتاوی امام خمینی رحمته‌الله و دیگر مراجع معظم، مبنی بر حرمت و ابطال امامت غیرروحانیان، در صورت حضور روحانی، بسی حکمت‌ها و

لطافت‌ها نهفته است.^۱ امامت، نوعی روش زندگی، قداست، رسالت و رهبری فکری و اجتماعی محسوب می‌شود و اختصاصی به امامت نماز ندارد. این مفهوم هرچند سبب پیدایی محدودیت‌هایی برای مردم می‌گردد، ولی تکالیفی فراوان برای روحانیان و حوزه‌های علمیه پدید می‌آورد که باید در مجالی گسترده به آن‌ها پرداخت؛ ضمن آن‌که در دیگر ادیان نیز چنین است. با وجود این، روحانیت شیعه و رهبری دینی در اسلام، شرایط و جاذبه‌هایی خاص دارد؛ چندان‌که دشمن اصلی ما (آمریکا) بارها اعتراف کرد: ارتباط مردم ایران و شیعیان جهان با رهبران دینی خود، ارتباطی نیست که بتوان آن را اندازه گرفت یا درک کرد.

۱ - از جمله این‌که: امامت در مسجد باشد؛ بنابراین: امامت غیرروحانی در غیر مسجد، اشکال ندارد... تفاوت‌های این دو نقش را نباید در ظواهر جست‌وجو کرد... و...

تأسیس مسجد

۳۸. برخی می‌پندارند باید مسجد ساخته شود و آنان امامت کنند! در حالی که بیش‌ترین ضرورت این روزگار، **ساخت و نگهداری** مسجد است که عمدتاً از آن غافل هستیم. تأثیر و نفوذ مساجد کوچک (۲۰۰ نفره) به مراتب بیش از مساجد بزرگ و امامت نیز در آن‌ها فراگیرتر است.^۱ شایسته است عزیزان روحانی در مناطق فاقد مسجد اقدام به ساخت مسجد کنند؛ البته این کار قطعاً باید در پرتو برنامه‌ریزی و بهره‌وری از تجارب دیگران صورت پذیرد. توسعه مساجد، **نود درصد شکست خورده** و مشکلاتی فراوان را برای امام مسجد و دست‌اندرکاران پدید آورده است. پس باید به جای توسعه، به تعدد مسجد و نماز جماعت اندیشید و تنها در صورت لزوم به تأسیس مسجد اقدام ورزید. در توسعه نیز فضاهای باز و چند منظوره در نظر گرفته شود؛ زیرا مساجد معمولاً برای استفاده در شب‌های قدر، نماز عید، مراسم تاسوعا و عاشورا و... توسعه داده می‌شوند و در سایر ایام، قابل بهره‌برداری کامل نیستند، ولی از فضاهای باز، همواره و در طول سال می‌توان به منظوره‌های گوناگون از جمله پارکینگ استفاده کرد.

۱ - در زمان‌های گذشته در هر کوی و برزنی، مساجدی هرچند کوچک در دسترس مردم بود، که گاهی با تعدادی اندک پر می‌شد. فضایی مساجد مزبور چنان دلنشین بود که افراد حتی نماز فرادای خود را در آن‌ها اقامه می‌کردند.

آسیب شناسی ساخت مسجد^۱

۳۹. پیشینیان ما، خانه‌های خویش را با خشت و گل می‌ساختند، اما مساجد را کاشی‌کاری می‌کردند. امروزه به رغم گسترش شهرها، متأسفانه مساجد، رشد چندانی نداشته‌اند؛ که برخی علل و عوامل این موضوع را می‌توان چنین برشمرد:

- ❖ مورد اعتماد نبودن مؤسسان مساجد؛
- ❖ نبود اعتبار برای امام مسجد؛
- ❖ اسراف در ساخت و ساز؛
- ❖ توسعه و تجدید بناهای بی‌رویه؛
- ❖ ساخت و ساز ساختمان‌های جنبی با پول مسجد؛
- ❖ ساخت مسجد فقط برای نماز یا مراسم عزاداری؛
- ❖ قوانین دست‌وپاگیر دولتی برای ساخت^۲؛
- ❖ رقابت مراکز خدماتی، رفاهی و ورزشی - تفریحی با مساجد؛

۱ - چراغی که به خانه رواست، به مسجد حرام نیست...!

۲ - تنها کشوری که مسجدمسازي در آن، مشکلات دولتي و شهرداري دارد، جمهوري اسلامي ايران است! در حالي که ساخت مسجد بهترين خدمت به مردم محسوب مي‌شود.

- ❖ همراه کردن مخارج غیر لازم (ساخت کتابخانه، پایگاه بسیج و...)
- ❖ توجه نکردن به حضور زنان و خدمات شایسته و تأثیرگذار آنان؛
- ❖ سوء استفاده سیاسی از مسجد؛
- ❖ نداشتن امام مسجد آموزش دیده.^۱

چه کسانی از مسجد می‌گیرند؟

۴۰. حضرت زهرا علیها السلام یکی از فواید مسجد را تشخیص نمازگزار از غیر نمازگزار می‌داند.^۲ مسجدی بودن، عبادتی پنهانی نیست، اما منافقان که اهل ریا و تظاهرند، از آن می‌گیرند.^۳
- ❖ **روحانی بی مسجد** - هرچند ده‌ها مرکز فرهنگی را اداره کند - و مسجد بی روحانی، هیچ‌یک به تنهایی تعریف بایسته ندارند؛ زیرا در حقیقت مکمل یکدیگرند.

۱ - امروزه مساجدی با هزینه‌های فراوان ساخته می‌شود، بدون آن‌که به امام آن‌ها ببیندشوند. ضمناً در نظر گرفتن منزلی در بالکن برای امام مسجد، سبب کاستی هزینه‌ها و برگزاری بهنگام نمازهای جماعت می‌گردد.

۲ - مَنْ يُصَلِّي مَعَنَا لَا يُصَلِّي.

۳ - و در صورت حضور در مسجد، طبق روایات به پرنده‌ای در قفس می‌مانند! زیرا به مکانی مقدس گام نهاده‌اند که به آن اعتقادی ندارند.

❖ روحانی باید بیش از دیگر قشرهای مردم به اسلام التزام عملی داشته باشد که نقطه بارز آن در مسجد است، نه تحقیق، تبلیغ زبانی و سخنرانی و... به راستی اگر مسجد و مسجدی در جامعه نباشند، چه گونه می توان کسانی را که ملتزم به اسلام هستند از غیر آنان تشخیص داد؟

پرسش و پاسخ یا سخنرانی؟!

۶۱. در بیان مفاهیم دینی باید از شیوه پرسش و پاسخ استفاده شود؛

زیرا:

- ❖ عمده احادیث ما سؤال و جواب بوده است.
- ❖ سخنرانی و مراسم نباید مانع نماز دیگران گردد. معمولاً متوکیان و کسانی که بر سخنرانی اصرار دارند، خود در جلسات مربوط نمی نشینند. برترین شیوه تبلیغ، تبیین معارف و احکام در قالب پرسش و پاسخ است.
- ❖ این گونه محفل ها جایی در مسجد ندارند، مگر در صورت نذر آن هم روضه، که بهترین زمان آن نیز قبل یا پس از دو نماز بدون هیچ اجباری و با فاصله - برای رفتن آنان که مایل به ماندن نیستند - است. همچنین در اوقاتی غیر از وقت نماز، یا در منازل، یا در محافل روضه خوانی.

❖ متأسفانه برخی معتقدند: باید کار فرهنگی کرد، نماز که کار فرهنگی نیست! اینان - بی تردید - نه نماز را می‌شناسند و نه مسجد را. نمازی که «إِنْ قُبِلَتْ قَبْلَ مَا سِوَاهَا» و مسجدی که «مَنْ اعْتَادَ إِلَيَّ الْمَسْجِدِ فَاشْهَدُوا لَهُ بِكُلِّ خَيْرٍ» است.^۱

❖ گروهی نیز می‌گویند باید سخنرانی کرد.^۲ ولی آمار و تجربه نشان می‌دهد مثلاً: اگر در مسجدی یک سال دربارهٔ خمس یا نماز شب سخنرانی شود، از مسجدی که این برنامه را در عمل نسبت به موضوعات پیش گفته نداشته، چندان موفق‌تر نخواهد بود.

❖ بهتر است سخنرانی قبل از اذان صورت گیرد تا:

- هر لحظه بر جمعیت مسجد افزوده شود.
- کسی نگریزد.
- گروهان‌گیری نشود.^۳

۱ - وقتی خدای تبارک و تعالی جز نماز، مطالبه‌ای دیگر ندارد و دستور می‌دهد تمام کارهای مسجدیان را تأیید کنیم، چرا ما باید پا را فراتر گذاشته همچون برخی خلفا به اموری غیر از خواست خداوند بپردازیم که تأثیری نیز ندارد!

۲ - یا: سخنرانی رسم و عادت شده است و «ترك عادت موجب...».

۳ - برخی روحانیان به شکل هفتگی یا ماهانه یک بار - سخنرانی می‌کنند، که بسیار شایسته است.

پرسش و پاسخ

۴۲. روایات معصومین علیهم السلام کسی را که به مسجد عادت دارد، مورد تأیید همه‌جانبه قرار داده است. بی‌جهت نیست که امامان مساجد کم‌تر سخن می‌گویند؛^۱ زیرا با عمل تبلیغ می‌کنند. ولی سخنرانان با این‌که چندین برابر (بیش از نود درصد) امامان مساجدند، اما مردم را کم‌تر تحت تأثیر قرار می‌دهند. آیا ۵۰ دقیقه سخنرانی برای پنجاه نفر بهتر است یا یک تا ۵۰ دقیقه با پنجاه تن گفت‌وگو کردن (پرسش و پاسخ)؟ از همین روی مردم عملاً به امامان مساجد مراجعه می‌کنند و به آنان ارادتی ویژه دارند. آمار نشان می‌دهد در پرداخت وجوه نیز بیش‌تر به امامان مساجد روی می‌آورند.

۱ - تبیین معارف و تربیت دینی، نیازمند مقدمات و شرایطی است که بین دو نماز فراهم نیست.

توحید در عبادت

۴۳. تمام معارف دینی ما - به ویژه آداب، احکام و نیز امامت مسجد - ناظر به احکام و آداب ادیان و فرقه‌های دیگر است. همچنین توجه مثبت و منفی به آن، تیزبینی فقه شیعه را نشان می‌دهد و در مراحل عبادت و تربیت، شگفتی‌ها و جاذبه‌ها را افزون‌تر می‌سازد. پس: باید در عبادات و معابد دیگران دقت و تدبّر کنیم و مساجد را بسی شایسته‌تر سامان دهیم.

امام موفق

۴۴. با وجود امام موفق، بانی، هیأت امنا و خادم مسجد، نقش چندانی ندارند؛ در حالی که عکس آن چنین نیست. هیچ‌کس و هیچ چیزی نمی‌تواند خلأ امام مسجد^۱ را پر کند؛ لذا مشکلات را نیز فقط و فقط باید در وجود او جست‌وجو کرد.

❖ هیأت امنا، در تاریخ، احادیث شیعه و سنی و قوانین بین‌الملل وجود ندارد و هنوز وزارت‌خانه یا حتی اداره‌ای با هیأت امنا اداره نشده و تجربه موفق نبوده است. به قول مقام معظم رهبری: «مسجد یک مدیر

۱ - مراد، امام بایسته، کاردان و شایسته است.

طبیعی دارد و آن هم امام آن است»، مگر این که امام امامت کند و بقیه به عنوان خدمت گزاران مسجد باشند؛ چنان که در بعضی مساجد فعال به چشم می خورد.

مدیریت داخلی

۴۵. باز بودن در مسجد در اوقات نماز (از اذان صبح تا طلوع آفتاب و از اذان ظهر تا نیمه شب) ضرورت دارد. در غیر این صورت مدیران و مسؤولان بی گمان مصداق «وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ»^۱ خواهند بود.

۴۶. امکانات مسجد به گونه ای ساماندهی شود که بیش تر بتوان در آن ماند. پیامبر خدا ﷺ به اباذر فرمود: «يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُعْطِيكَ مَا دُمْتَ جَالِسًا فِي الْمَسْجِدِ بِكُلِّ نَفْسٍ تَنْفَسَتْ دَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ وَ تُصَلِّي عَلَيْكَ الْمَلَائِكَةُ...»^۲.

❖ مساجد، سنگرهای دفاع از دین و مذهب و محلی امن از گزند حوادث و بلایا هستند. همچنین هنگام بروز فتنه ها و بدعت ها و...

۱ - بقره/ ۱۱۴ .

۲ - وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۱۱۷، باب استحباب الجلوس في المسجد.

پناهگاهی استوار و راستین محسوب می‌شوند، پس مردم هرچه بیش‌تر در سنگر بمانند یا در آن تردد کنند، محفوظ‌ترند.^۱

۴۷. اعمالی همچون: غیبت^۲، سخن‌چینی، تولیت خاص، تحکم و... که سبب پراکندگی اهل مسجد می‌گردد، انجام نشود.

۴۸. قرآن و کتاب‌ها در دسترس مردم باشد؛ به‌گونه‌ای که بتوانند در جای‌جای مسجد به آن‌ها دست یابند.

۴۹. خوابیدن در مسجد حرام نیست، بلکه گاهی برای حفاظت از مسجد، اعتکاف و... واجب، و گاهی نیز مستحب است، مثلاً برای مسافری که بهتر است شبانه به خانه خویش وارد نشود. بنابراین: فقط بیتوته کردن و خانه قرار دادن دائم مسجد بدون عذر و ضرورت، کراهت دارد. به هر تقدیر: بیدار کردن کسی که در مسجد خوابیده، اما مزاحم صف‌های نمازگزاران نیست، امری ناروا است.

❖ در برخی روایات می‌خوانیم: هنگام نزول بلا یا (سیل، زلزله و...) به مساجد پناه ببرید.

۱ - بنگرید به: «مساجد سنگر است».

۲ - در روایت، غیبت بیش از دیگر گناهان بزرگ، عامل تفرقه شمرده شده است.

❖ بعضی انبیا علیهم السلام در مسجد می‌زیستند و قهرماً همراهانشان در حضور آن بزرگواران بوده و می‌خوابیدند.^۱

❖ احداث و اختصاص محلّ اسکان مسافران به‌ویژه در مساجد پر تردد، مفید و مشکل‌گشا است.

۵۰. از ورود دیوانه‌ای که آرامش را از مسجد سلب می‌کند، جلوگیری شود، بنابراین:

❖ بیرون کردن هر دیوانه‌ای از مسجد روا نیست.

۵۱. برای کسانی که لباس مناسب ندارند، عبا و جامه‌هایی درخور مهیا باشد.

۵۲. نور، عکس و بخاری رو به قبله و فراروی نمازگزاران کراهت دارد، در صورت عدم امکان جابه‌جایی بخاری، باید شعله‌آتش آن را به‌گونه‌ای پنهان ساخت.

بهداشت و آرامش روحی

۱ - اصحاب صُفّه نیز در مسجد زندگی می‌کردند و قهرماً می‌خوابیدند.

۵۳. عطر و بوی خوش، بهترین غذای فکر و روح است. عطرافشانی مساجد و استفاده از عطر هنگام نماز به همین دلیل ثوابی فراوان دارد. هوای آلوده آدمی را خسته و مضطرب می‌سازد، ولی کسانی که در کنار گل و سبزه و آب هستند، از دقت و تمرکز بیش‌تری برخوردارند.

❖ در مساجد قدیم از درخت بیش‌تر استفاده می‌شد (مسجد شجره). در معماری ایرانی به دلیل ناسازگاری درخت با مصالح ساختمانی، خشت و گل آن را به صورت گل و بوته در کاشی به تصویر کشیده، در سقف و دیوار به کار می‌بردند. امروزه با وجود سیمان و عایق و لوله‌کشی آب و فاضلاب، چه نیکوست درختان میوه‌دار و با برکت و نیز گل‌های طبیعی و خوشبو در مساجد کاشته شوند؛ زیرا معطر کردن فضای مسجد، مستحب و بسیار دلپذیر و مؤثر است.

❖ در مساجد قدیم، آب به صورت آب آشامیدنی و آب‌انبار وجود داشت و در حیاط آن‌ها حوض‌ها و آب‌نماهایی دل‌انگیز بود. امروزه پدید آوردن امکاناتی چنین به دلیل وجود مصالح لازم و لوله‌کشی، بسیار بهتر و آسان‌تر است.

دغدغه اولیای مسجد

۵۴. در گذشته، مسجد از پاک‌ترین اماکن بوده، اکنون نیز دغدغه اولیای مسجد و مسجدیان، نظافت و بهداشت است. مسجد مرتب و تمیز، جذب کننده است؛ زیرا مردم به مساجد پاکیزه روی می‌آورند و به صندوق ویژه **نظافت مسجد** بیش از موارد دیگر کمک می‌کنند که این مهم، پیام‌هایی متفاوت برای مسئولان مسجد دارد.

مدیریت مالی

۵۵. با عزلت، پول گرفته شود.
۵۶. تکدلی در مسجد حتی برای مستمندان صورت نپذیرد. در صورت نیاز، جمع‌آوری پول، بدون اصرار، آزادانه و شرافتمندانه باشد و برای این کار، گلدانی را اختصاص دهند، نه آن‌که از کیسه‌های زباله و... استفاده کنند.
۵۷. از پذیرش موقوفات پُر حجم، قیمتی و... که به‌گونه‌ای باعث مزاحمت مردم یا بستن در مسجد می‌شود، خودداری ورزد.
۵۸. برای مردم «سرانه» تعیین کند تا هر سال مبلغی - هرچند اندک - به مسجد بدهند. در این صورت آنان احساس مسؤولیت کرده، مسجد از

انحصار خدماتی و مدیریتی عده‌ای خاص خارج می‌شود و مسجد مردمی، معنا پیدا خواهد کرد.

۵۹. در صورت امکان هزینه‌های مسجد را طایفه‌ای کنند و آن را هر ماه یک فامیل یا چند خاندان مشترکاً بپردازند، یا مخارج ماهانه مسجد را یک صنف یا محله بدهند و یا هفتگی و روزانه شود.^۱

۶۰. در صورت امکان، قبض و حساب، بانکی نباشد. در صورت نیاز چند صندوق برای مصارف جداگانه مسجد قرار دهند.^۲

۶۱. صندوق‌ها با کلمات و احادیث زیبا مزین و روایات، پیاپی عوض شوند.

۶۲. صندوق پول‌ها، پاکیزه و چشم‌گیر باشند.

۶۳. زنان - در صورت تشویق شدن - بسیار کمک می‌کنند؛ چنان‌که همواره در موقوفات و نذرهای پیش‌گامند و در طول تاریخ درخشانده‌اند.^۳

۱ - مثلاً مخارج يك سال (پنجاه و دو هفته) را ۵۲ نفر یا فامیل بپردازند یا ۳۶۵ روز را ۳۶۵ تن بپردازند.

۲ - اگر صندوق هزینه‌های نظافت و شست‌وشو جدا باشد، قهرماً مردم از آن استقبال بیش‌تری می‌کنند.

۳ - به: «حضور زنان در مسجد» بنگرید.

۶۴. هدایای زنان در قسمت مربوط به آنان خرج شود؛ زیرا زنان در پذیرایی شدن و مخاطب قرار گرفتن اولویت دارند.

۶۵. اموال مسجد جابه‌جا نشود؛ مثلاً درآمدِ نظافت، خرج تبلیغات نگردد.

۶۶. از اسراف پرهیز شود.

۶۷. در بهبود اوضاع مسجد، از خدمات برخی قشرها که توانایی پرداخت مالی ندارند استفاده کنیم، به‌ویژه مسؤلیت دادن به افرادی که از لحاظ عاطفی به آنان کم‌تر توجه می‌شود و محتاج هم‌زبانی و همدلی ما هستند.

۶۸. در حدّ توان، اصل اجناس - هرچه باشد - را بگیریم، نه پول آنها را، تا نیازی به حسابدار نباشد.

۶۹. اموال مسجد محترم باشد، اگر حتی آجری - بیهوده - بشکند، مردم دلسرد شده، کم‌تر کمک می‌کنند.

۷۰. چنانچه صندوق‌های پول‌های مسجد (اطعام، تعمیر، نظافت، روشنایی و...) تفکیک شود، مردم تشویق خواهند شد.

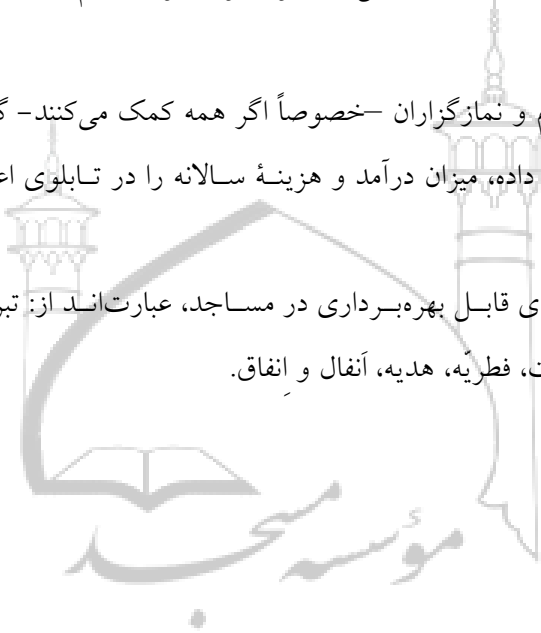
۷۱. با پول مردم، هیچ چیزی را بیهوده عوض نکنیم یا تغییر ندهیم. برخی مدیران تا به پولی اضافه دست می‌یابند، چندین برابر خرج می‌کنند

و مسجد را همواره مقروض نگاه می‌دارند. این مشکل، نشانه ناتوانی مسؤولان و نیز توهین به مسجد محسوب می‌شود.

۷۲. از بانیان و خدمتگزاران مسجد، با دادن هدیه و سپاس‌نامه تشکر کنیم. شایسته است هدایا، مقدّس و معنوی بوده، توسط امام مسجد، اهدا گردد.

۷۳. به مردم و نمازگزاران - خصوصاً اگر همه کمک می‌کنند - گزارش شفاهی و کتبی داده، میزان درآمد و هزینه سالانه را در تابلوی اعلانات نشان دهیم.

۷۴. پول‌های قابل بهره‌برداری در مساجد، عبارت‌اند از: تبرّعات، موقوفات، زکات، فطریه، هدیه، انفال و انفاق.

عوامل جذب هزینه

۷۵. برخی عوامل جذب هزینه‌ها در مبحث «مدیریت مالی» از نظر گذشت، مواردی همچون: دادن هدیه و لوح سپاس به بانیان، همگان را - هرچند با مبلغ اندک - در هزینه‌ها مشترک کردن و... اینک به برشماری عواملی دیگر می‌پردازیم:

- ❖ نوشتن و گوشزد کردن فضیلت کمک به مسجد؛
- ❖ جداسازی هزینه آب و برق و حقوق خادم مسجد از ساخت و ساز؛
- ❖ نوشتن نام بانی روی اجناس (فرش، منبر و...);
- ❖ حفظ اموال مسجد؛
- ❖ صرفه‌جویی در اموال مسجد؛
- ❖ شناخت انگیزه‌ها و فرصت‌ها؛^۱
- ❖ نوشتن هزینه درآمدهای سالانه مسجد؛
- ❖ جلب اعتماد مردم با شفاف سازی مخارج.

۱ - برخی برای ساماندهی بهداشت و نظافت مسجد، آمادگی دارند، بعضی دیگر از دادن طعام استقبال می‌کنند و... همچنین باید به فرصت‌ها مثلاً هنگام برداشت محصولات و... توجه کرد.

نام مسجد

۷۶. رسول خدا ﷺ مساجد را به نام اشخاص، قبایل و مناطق می‌نامید. در زمان پیامبر، ده‌ها مسجد (بنی عدی، بنی سالم، بنی ظُفره و...) با چنین ویژگی در مدینه وجود داشت.^۱

❖ نام مسجد، جزء مسجد نیست و اختیار آن با واقف است. تغییر نام مسجد، یا جلوگیری از نامگذاری مسجد به نام بانی یا خواسته وی مشکل است.

تولیت

۷۷. وقف اصل مسجد بر خلاف دیگر موقوفات، شرط پذیر نیست؛ زیرا وقف به معنای «حبس الملک» و وقف مسجد «فک الملک» است.^۲

۱ - ر.ک: مسجد و تأثیرات آن در جامعه اسلامی از آغاز اسلام تا پایان حکومت اموی.
 ۲ - همچون آزادی برده که تمام حقوق را ساقط می‌سازد، به همین دلیل خادم مسجد را آزاده (محزر) گویند.

بنابراین هیچ بانی و واقفی در مسجد اختیار تام در همه امور مربوط^۱. جز در موقوفات - را ندارد.

❖ در مواردی برای مسجد، موقوفه‌ای در نظر می‌گیرند تا امنیت اقتصادی آن تضمین شود، در حالی که این موضوع، مردم را از کمک رسانی باز می‌دارد و مال موقوفه یا مکفی مخارج مسجد نیست، یا قوانین اجازه استیفای آن را نمی‌دهد و در نتیجه: ناامنی اقتصادی برای مسجد به دنبال دارد.

❖ عمده‌ترین دلیل نابسامانی هر مسجدی، موقوفه داشتن آن است؛ مگر این‌که برای کاری ویژه همچون وقف بر امام یا خادم و... باشد تا مردم وظیفه خویش را در سایر امور بدانند.

❖ متأسفانه مساجدی وجود دارند که حتی فرش ندارند، اما با چلچراغ‌های چند میلیون تومانی تزیین شده‌اند.

❖ بهترین امام مسجد کسی است که تجهیزات و موقوفات را در جذب و خرج هزینه‌ها هماهنگ کند.

با همسنگران مساجد

۷۸. به نیکی یاد کردن از بانیان، اهل مسجد و امام پیشین و تقاضای توفیق برای امام بعدی، جاذبه‌دار است. برخی افراد اگر امام جماعت نباشد، به مسجد نمی‌روند - خصوصاً چنانچه امام صبح و ظهر و شب مختلف باشند - و برای خود و مردم تردید ایجاد می‌کنند. چه زیباست برای جلوگیری از بروز چنین آسیب‌هایی، امام صبح به امام ظهر و وی نیز به امام شب اقتدا کنند.

مدیریت عمران (معماری مساجد)

۷۹. مصالح مسجد باید اندکی مرغوب‌تر و گران‌تر از خانه‌های اطراف باشد تا مردم خانه خدا را بهتر از خانه خود بدانند. بعضی در مجتمع‌های مجهز، مسجدی با حلبی و زاغه‌ای می‌سازند و در محله زاغه‌نشین‌ها با پول آنان مساجدی کذایی!

۸۰. طراحی نقشه مسجد اندیشه‌مندانه باشد؛ هرچند به درازا بکشد، ولی ساخت آن باید بی‌درنگ و بدون تأخیر انجام شود. وقتی ساختن

مسجد طول می‌کشد مردم دلسرد و قطعاً مسجد پُرهزینه و با فاصله زمانی زیاد ساخته می‌شود.

۸۱. مسجد را ساده و کم‌خرج بسازند.

۸۲. تغییر طرح و نقشه در زمان ساخت مسجد باعث رکود خدمات

می‌شود.

۸۳. راه سرویس بهداشتی از راه مسجد جدا گردد.

۸۴. مسجد به وسیله مناره، تابلو، چراغ‌های مناسب و... از دور آشکار

باشد.

۸۵. فضای مسجد، باز و روح‌انگیز باشد.

۸۶. محراب از قسمت‌های دیگر روشن‌تر باشد.

۸۷. نور مسجد مستقیم و تیز نباشد، بلکه ملایم و غیرمستقیم بتابد.

۸۸. زاویه دید منبر یکسان باشد، تا مردم بتوانند به آسانی به محراب و

منبر بنگرند.

۸۹. محل زانه از محل مردانه کوچک‌تر و تاریک‌تر نباشد.

۹۰. وضوخانه زانه به گونه‌ای طراحی شود که بدون چادر بتواند بین

وضوخانه و محل نماز در مسجد تردد کنند.^۱

^۱ - بنگرید به: جزوه نکات معماری.

هوای تازه

۹۱. یکی از ویژگی‌های مساجد، شلوغ بودن آن است که در عین حال باعث نامطبوعی هوایش نیز می‌گردد. در قدیم با سقف‌های بلند، حیاط‌سازی، آب‌نماها، نگذاشتن در و پنجره و... برخی مشکلات مربوط را حل می‌کردند. متأسفانه امروزه به دلیل کمبود زمین و تفاوت درجهٔ گرما و سرما در برخی شهرها، حتی برای حیاط مسجد نیز سقف می‌سازند، که آلودگی هوا را تشدید می‌کند.

❖ اصل در مسجد، نداشتن سقف است و حال آن‌که در فرهنگ ما معمولاً حیاط مسجد را جزء مسجد نمی‌دانند.

❖ هرچند در فصول سال، سقف داشتن - خصوصاً در اقلیم‌های متفاوت - ضرورت دارد، نبود سقف از لحاظ زیست‌محیطی و دل‌انگیز بودن و نیز استحباب شرعی، اولویت دارد. مثلاً در برخی مناطق استان فارس می‌توان ۹ ماه از سال را در مکان‌های بی‌سقف نماز خواند.

❖ بهترین شیوه، هنگام ازدحام جمعیت، کوران هواست، نه سرد یا گرم کردن آن؛ به‌ویژه برای زنان که در تنفس، آسیب‌پذیرترند. خصوصاً اگر

در زمان بارداری، یا ایام شیردهی، در بالکن یا زیر آن قرار گیرند و سقف نیز کوتاه باشد، قهراً آزار دیده و کم‌تر در مسجد حضور پیدا خواهند کرد.

❖ هوای آلوده به مراتب از غذای آلوده زیان‌بخش‌تر است. غذای فاسد با هوای سالم دفع می‌شود، ولی هوای آلوده - با وجود غذای سالم - انسان را مسموم می‌کند.

مسجدسازی یا ...؟

۹۲. ساختن بناهایی - غیر از وضوخانه. مانند موقوفات و مراکز خدماتی (صندوق خیریه، کتابخانه، درمانگاه، ورزشگاه و...) برای تأمین بودجه مسجد - در صورتی که از محلّ وجوهات ساخت مسجد باشد - علاوه بر اشکال شرعی، باعث دلسردی مردم یا تأخیر ساخت و تکمیل مسجد و کمبود بودجه آن می‌شود و مسجد را از محوریت و تقدّس بایسته می‌اندازد.

❖ بسیاری از کسانی که به مسجد کمک می‌کنند، راضی به هزینه آن در چنین مصارفی نیستند.

❖ سابقه نداشته که مسجدی با این‌گونه خدمات، رونق یابد و امام آن موفق باشد.

مدیریت بهداشت

۹۳. مستحب است مسجد را هر هفته و شب‌های جمعه جاروکنشی و غبارروبی کنند و پیوسته مراقب نظافت آن باشند.^۱
۹۴. از مسجد، بوی خوش به مشام برسد و صندوق نذرهای مخصوص عطر و گلاب و... در آن قرار دهند.
۹۵. فرش‌ها در فواصل کوتاه و بهنگام شست‌وشو گردد.
۹۶. پاکیزگی لوازم و وسایل مسجد، مردم را به کمک‌رسانی راغب‌تر می‌سازد.
۹۷. کتاب‌ها و لامپ‌ها بی‌غبار باشند.
۹۸. وسایل آبدارخانه پاکیزه و برآق باشد.
۹۹. سطل‌های زباله بهنگام و در فاصله‌های زمانی کوتاه خالی و تمیز شوند.
- ❖ برخی کشورها مساجد را ساده می‌سازند و همواره پاکیزه نگاه می‌دارند، ولی ما گران می‌سازیم و رها می‌کنیم.

۱ - ثواب الاعمال و عقاب الاعمال/ ۵۱؛ از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم: «مَنْ كَتَسَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْحَمِيسِ وَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فَأُخْرِجَ مِنْهُ مِنَ التُّرَابِ مَا يُدْرِي فِي الْعَيْنِ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ».

جابه‌جایی و حفظ وسایل مسجد

۱۰۰. تغییر و جابه‌جایی وسایل و تجهیزات مسجد، دشوار و نگهداری بعضی از آن‌ها مثل بخاری نفتی - در جایی که بخاری گازی وجود دارد - سخت‌تر است. البته در این موارد تبدیل به احسن، یا هدیه کردن به مساجد دیگر بی‌اشکال است؛ زیرا فضای زیادی از مسجد به دلیل انباشتن لوازم فرسوده اشغال می‌شود و جلوه خوبی ندارد. علاوه بر این که مردم را از وقف و نذر کردن برای مسجد دلسرد می‌کند.

مدیریت خدمات

۱۰۱. مسجد، تغذیه مرتب و مناسب داشته باشد؛ زیرا ذکر و فکر اشتهاآور است. وجود تغذیه خصوصاً انواع شیرینی‌ها - هرچند اندک - جاذبه مسجد را افزون می‌سازد.

۱۰۲. آب گوارا در دسترس همگان - خصوصاً کودکان. باشد.

۱۰۳. هنگام حضور مردم، پیاپی از آنان سرکشی کند.

۱۰۴. در مراسم گوناگون ابتدا از زنان پذیرایی شود؛ زیرا کودکان

معمولاً همراه آنان و کم‌طاقت‌تر از بزرگ‌ترها هستند.

کفشداری و پارکینگ

۱۰۵. «فَأَخْلَعُ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى». بردن کفش به داخل

مسجد، به هر نحو زیبا و زیبایی نیست، لذا:

❖ مکانی مناسب برای کفشداری‌ها در نظر گرفته، در صورت نیاز از کفشدار مناسب استفاده شود.

❖ مسجدی که هنگام نماز، توقف‌گاه دوچرخه، موتور، ماشین و نگهبان دارد، جمعیت نمازگزار بیش‌تری را به خود اختصاص می‌دهد.

چرا خادمان بد اخلاق نباشند؟!

۱۰۶. خدمت‌رسانی مستمر و فراگیر، بدون مرخصی و حقوق، نداشتن

بیمه و بازنشستگی و... از جمله عوامل بدخلقی خادمان است! آری، زیرا:

❖ او هم خادم است، هم سرایدار، هم فرآش و هم مدیر.

❖ با مراجعه کنندگان گوناگون از تحصیل‌کردگان گرفته تا معتمدان و

از دیوانگان گرفته تا جوانان ماجراجو و پیران بهانه‌گیر ارتباط دارد... و به

راستی چرا بد اخلاق نباشد؟

❖ با کارکردهای عمومی و خصوصی و تخصصی مسجد، کارهای تکراری تا نوآوری، نظافت تا مدیریت، امور فنی (برق، بلندگو و...) مسایل فرهنگی و... سر و کار دارد. یک دبستان با وجود سرایدار، ناظم، معاون، رئیس، کارشناس، تشکیلات اداری و... در سال حداکثر ۱۸۰ روز و فقط روزی چند ساعت برای افرادی خاص برنامه آموزشی دارد، ولی مسجد، این مرکز تربیتی هر روز برای تمام افراد در سنین مختلف و سلیقه‌های گوناگون برنامه دارد. اگر برخی افراد فقط برای چند روز افتخار خادم شدن را می‌یافتند - که خداوند این موهبت را به هرکس عطا نخواهد کرد - معلوم می‌شد خادم بد اخلاق کیست؟

❖ «... نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا...»^۱؛ «محرراً» به کسی می‌گویند که خود را از هرگونه اشتغال رها ساخته، دائماً در خدمت مسجد است. بنابراین: مردم نیز متقابلاً باید در خدمت به آنان بکوشند و هرگز نگذارند خادم و سرایدار مسجد در رنج و سختی به سر برند.

مدیریت تبلیغات

۱۰۷. دعا و منبر - هر چند قبل یا بعد از نماز - اجباری نباشد.^۱
۱۰۸. تصاویر بانی، شهیدان و شاگردان ممتاز سال را در راهروی مسجد نصب کنند.
- ❖ عکس‌های مزبور در داخل مسجد - اگرچه پشت به قبله باشد - کراهت دارد.
۱۰۹. تابلوی اعلانات، بزرگ، مناسب و در معرض دید همگان باشد.
۱۱۰. آیام‌الله را در تابلو اعلام کنند.
۱۱۱. آداب و احادیث مسجدی، هر روز نصب و عوض شود.
۱۱۲. صدا و صوت دلنشین باشد، نه خشن و آزار دهنده.
۱۱۳. فاصله دستگاه صوتی با میکروفون کم باشد.
۱۱۴. از سیستم صوتی به خوبی استفاده شود و هر چیزی را با بلندگو اعلام نکنند.
۱۱۵. بلندگوی سخنرانی با بلندگوی اذان، جدا و متفاوت باشد.

۱ - به‌ویژه نماز غفیله همگانی و ادعیه - خصوصاً دعاهای طولانی - بین دو نماز را سفارش نکنند.

۱۱۶. از بلندگوی بیرون فقط اذان پخش شود.^۱

۱۱۷. در ایام عزاداری از پوشش مشکی کم‌تر استفاده شود و به جای آن از کتیبه‌های رنگی بهره گیرند.

۱۱۸. تابلوی ساعات اذان و اقامه نماز را کنار محراب نصب کنند تا مردم و امام مسجد تکلیف خود را بدانند.^۲

مکروهات مسجد

۱۱۹. آنچه کم‌تر به آن توجه می‌شود: وجود نابهنجاری و ناهماهنگی است. خواندن صیغه طلاق، جاری کردن حد و... هرچه موجب نفرت گردد، در مسجد از مکروهات است.

❖ در کتب فقهی به عوامل تنفر از دین و منکرات مساجد توجهی خاص شده است:

۱ - بنگرید به: «آسیب شناسی اذان».

۲ - مثلاً اذان: ۱۲/۱۰؛ نماز: ۱۲/۱۵؛ در این صورت، از اذان‌های طولانی و بیش‌تر از ۵ دقیقه نیز جلوگیری می‌شود.

پیام مسجد

۱۲۰. مسجد، خانهٔ توحید و پیام آن وحدت است:

- ❖ وحدت در استعانت از خدا؛
- ❖ وحدت عبادی؛
- ❖ وحدت سیاسی؛
- ❖ وحدت قولی؛
- ❖ وحدت در حضور و غیاب؛
- ❖ وحدت در ارکان و اعمال؛
- ❖ ... رفتن به مسجد وحدت آفرین است. توفیق هر مسجدی که در آن وحدت حکم فرماست، از دیگر مساجد بیش تر است.

فعالیت‌های جنبی در مسجد

۱۲۱. تهیهٔ دفتر و دفتردار در خارج از مسجد، نه سابقه و توفیقی داشته و نه خشنودی مردم را در پی دارد. بهتر است تمام قرارها و ملاقات‌ها در مسجد باشد و اتافی در داخل آن به روحانی اختصاص داده شود.

❖ پیامبر اکرم ﷺ همگان را در مسجد به حضور می‌پذیرفتند.^۱

مسجد و اطلاع‌رسانی

۱۲۲. اطلاع‌رسانی از فضایل و آثار ناشناخته مسجد است، که نقش عمده‌ای در رونق مسجد و توفیق امام آن دارد. با وجود تمدن و تنوع رسانه‌ها، رسانه مسجد همچنان می‌درخشد؛ زیرا:

- ❖ از سانسور و جنجال برانگیزی دور است.
- ❖ پیام‌ساز، پیام‌دهنده و گیرنده فردی خاص نیست، تا بتوان وی را در خارج از مسجد یافت.
- ❖ اخبار با انگیزه‌ای مقدس از افرادی امین و بدون افراط و تفریط است.
- ❖ و ده‌ها امتیاز و ویژگی دیگر که در این مختصر نمی‌گنجد.

۱ - ستون‌های «وفود» و «سریر» یادآور ملاقات‌های سرنوشته‌ساز رسول خدا ﷺ با سران قبیله عرب است.

نمازگزاران و جماعت

۱۲۳. نماز جماعت در غیر اول وقت، بهتر از نماز فرادای اول وقت

است.

۱۲۴. تا جماعت هست، نماز فرادا نخواند.

۱۲۵. امام را سفیر بین خود و خدا قرار دهد و او را دوست بدارد.

۱۲۶. نماز در مسجد را اصل و نماز در خانه را فرع بداند.

۱۲۷. کسی که سه روز به مسجد نیاید، هرچند انقلابی، مدیر و اهل

نماز باشد، باید از او کناره گرفت.

۱۲۸. رفتن به مسجد، جزء برنامه‌های روزانه‌اش باشد.

۱۲۹. خود را به گونه‌ای در خدمت به مسجد سهیم سازد.

۱۳۰. سعی کند حمد و سوره امام را در نمازهای صبح و مغرب و عشا

بشنود.^۱

۱۳۱. بین دو نماز به امام مراجعه نکند.

۱۳۲. تعقیبات را آهسته بخواند؛ زیرا هیچ دعا و تعقیباتی دسته‌جمعی و

بلند وارد نشده است، مگر «آمین».

۱ - بنگرید به: «آداب جماعت (انکار)».

۱۳۳. اهل مسجد از نصیحت و موعظه یک‌دیگر به صورت آشکار در مسجد بپرهیزند؛ زیرا اسباب ناراحتی همگان می‌گردد. رواج چنین مسایلی از عدم مدیریت امام مسجد نشأت می‌گیرد.

۱۳۴. نمازگزاران و خدمت‌گزاران مسجد - از امام گرفته تا بانی و خادم و ... - به یک‌دیگر احترام گزارده، سخن توهین‌آمیز نگویند که باعث دلسردی مردم از حضور در مسجد می‌شود.

۱۳۵. فضای انتقادپذیری، موعظه شدن و پیشنهاد مساعد باشد؛ چون آنان که به مسجد می‌آیند «فِيهِ رَجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا» می‌خواهند از رذایل اخلاقی پاک باشند و گاهی فضای خفقان و بروز حساسیت‌ها، مردم را از این فیض عظمای محروم می‌کند.

۱۳۶. مردان هنگام ایستادن در نماز، دست‌ها را روی ران‌ها و زنان بغل ران‌ها گذاشته، به محل سجده نگاه کنند.

۱۳۷. با تسبیح ذکر بگویند.

۱۳۸. در حال نماز بیش‌ترین فشار بدن را روی پای چپ قرار دهد.

۱۳۹. لباس تنگ نباشد و کمر بند محکم نبندد.

ارتباط مردم با مسجد

۱۴۰. مردم با مسجد رابطه‌ای عاطفی، عقلانی و آنسی دیرینه دارند. جایگزینی مجتمع فرهنگی به جای مسجد جامع، نمازخانه به جای مسجد، نماز فرادا به جای جماعت و بالأخره جدا کردن نماز از جماعت و مسجد از روحانیت، خطایی عمدی یا از بی توجهی «وَضَع الشَّيْءَ فِي غير مَوْضِعِهِ»^۱ است. مردم با کاهش جمعیت و اهتمام نداشتن به مسجد، دلسرد و دشمنان دلشاد می‌گردند.

۱ - و بی تردید مصداق «وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ»؛ بقره/ ۱۱۴.

امام جماعت^۱ و مسجد

۱۴۱. چیزی بر اقامه نیفزاید، آن را طول ندهد و پس از اقامه دعا

نخواند.

۱۴۲. بعد از تکبیرة الاحرام اندکی صبر کند تا مردم اقتدا کنند، سپس

«بسم الله...» را بگوید.

۱۴۳. دعاهای قنوت، مناسب فهم مردم و زمان بوده، فصیح و ملایم

خوانده شود، نه با الفاظ غلیظ و شتابزده.

۱۴۴. امام مسجد فقط ضامن قرائت نماز گزاران است.^۲

۱۴۵. قنوت نماز عید فطر و قربان را طوری بخواند که مأمومین

همراهی کنند و صدایش گم نشود.

۱۴۶. در رکعت اول، سوره‌ای غیر از توحید بخواند تا ضمن عمل به

استحباب، اندکی طول کشیده، کسانی که در راه هستند به نماز برسند،

سپس در رکعت دوم، سوره توحید را خوانده، نماز را کوتاه‌تر ادامه دهد.

۱ - نخستین شرط امام جماعت اخلاص است، «قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ

رَبِّ الْعَالَمِينَ»؛ انعام/ ۱۶۲.

۲ - وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۴۲۱.

۱۴۷. در مساجدی که عده‌ای بین نماز می‌رسند، تسبیحات اربعه را طولانی‌تر بخواند تا آنان که در رکعت‌های بعدی ملحق شده‌اند بتوانند حمد و سوره خود را بخوانند.

۱۴۸. نماز را با روحیه‌ای خوب و باحال بخواند. روحیه مردم - معمولاً - کسل است، باید به آنان نشاط بخشید و دست‌ها را در تکبیرها بلند کرد: «عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى (بْنِ جَعْفَرٍ) عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: عَلِيٌّ الْإِمَامُ أَنْ يَرْفَعَ يَدَيْهِ فِي الصَّلَاةِ وَ لَيْسَ عَلِيٌّ غَيْرَهُ أَنْ يَرْفَعَ يَدَيْهِ فِي التَّكْبِيرِ»^۲.

۱۴۹. نماز را با صدایی دلنواز و آرام بخواند و پایان آن را با فرود همراه سازد. یعنی «السَّلامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ» را شمرده‌تر بخواند تا اگر کسی عقب افتاده، برسد و نماز، هماهنگ پایان گیرد.

۱۵۰. قرائت حمد و سوره را ملایم، حزین و به لحن عربی بخواند که بیش از بیست و پنج درصد مردم را جذب می‌کند.

^۱ - یا جایی که مسافر زیاد است؛ همچنین در سلام نماز، تغییر لحن بدهد تا مأمومین بفهمند باید جدا شوند.

^۲ - مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۵۱۲.

❖ اندکی تأمل پس از حمد و سوره، نماز را با اهمّیت تر جلوه می‌دهد.^۱

۱۵۱. بعد از تشهد «وَتَقَبَّلَ شَفَاعَتَهُ...» را نخواند؛ زیرا برای عده‌ای که در حال «تجافی» هستند، مشکل است.^۲

۱۵۲. سجّاده را وسط صف زنان و مردان قرار دهد.

۱۵۳. نماز اوّل و دوم را پیاپی بخواند تا فرصت نگذرد. خروج برخی افراد - ناخواسته - به دلیل مسافر بودن یا عجله داشتن، نوعی توهین به نماز محسوب می‌شود و مسؤول آن امام است.

۱۵۴. نماز مغرب و عشا را در ماه رمضان هنگام افطار کوتاه بخواند.

۱۵۵. مستحبات مقارن (تحت الحنک - عطر - نگاه به مُهر و...) را انجام دهد.^۳

۱۵۶. اگر لازم شد سجده یا رکوع را طول بدهد، ذکرها را کشیده‌تر بخواند و از تکرار اذکار یا خواندن دعاهاى ناآشنا برای مردم خودداری ورزد.

۱ - بحار الانوار، ج ۸۱، ص ۱۸۹.

۲ - طولانی شدن نماز جماعت از توفیق مسجد و جماعت می‌کاهد، بنابراین: امام نماز را کوتاه بخواند.

۳ - این‌گونه مستحبات وقت‌گیر نیستند. بنگرید به: «اختصار در نماز جماعت».

۱۵۷. به ذکرهای واجب بسنده کند.

بهتر است ذکرهای مستحب در نمازهای فرادا و مستحب خوانده شود.

❖ ذکرهای بلند همچون: تکبیرة الاحرام را، شمرده، با طمأنینه

و ملیح بخواند.

❖ سجده آخر نماز را، اصلاً یا زیاد طول ندهد؛ زیرا برخی

پس از رکعت اول اقتدا کرده‌اند و سجده آخرشان نیست.^۱

۱۵۸. بین دو نماز، نافله و غفيله نخواند و در صورت تمایل نافله‌ها را

پس از دو نماز بخواند. فقط به اندازه‌ای فرصت دهد تا اگر کسی رکعت

آخر رسید، بتواند تکبیرة الاحرام نماز دوم را درک کند.

۱۵۹. هنگام قنوت، دعای جدید را به گونه‌ای بخواند که همه متوجه

شوند.

۱۶۰. در قنوت، همگان را دعا کند. «عَنْ النَّبِيِّ ﷺ: مَنْ صَلَّى بِقَوْمٍ

فَاخْتَصَّ نَفْسَهُ بِالْدُّعَاءِ دُونَهُمْ فَقَدْ خَانَهُمْ»^۲.

۱ - مراد از طول سجود که به آن سفارش شده، در نماز فرادا، یا سجده‌های خارج از نماز همچون: سجده شکر است.

۲ - وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۰۶.

۱۶۱. رکوع را کمی طولانی کند؛ زیرا نقطه اتصال است خصوصاً در رکعت سوم و چهارم، تا مردم بتوانند اقتدا کنند.
۱۶۲. بهتر است پس از رکوع و بین دو سجده اندکی تأمل کند.
۱۶۳. حمد و سوره و ذکر را همواره با لحنی یکسان نخواند، بلکه در شب‌های عزا و اعیاد متفاوت باشد.
۱۶۴. نماز را زیاد بلند یا آهسته نخواند: «... وَ لَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَ لَا تُخَافِتُ بِهَا...»^۱.
۱۶۵. صدای امام جماعت باید برای مأمومین فراوان یا اندک، متفاوت باشد. رساندن صدای امام به مأمومین مستحب است.^۲
۱۶۶. سوره‌های طولانی نخواند: «النَّبِيُّ ﷺ: يَا مَعْزُورُ! إِيَّاكَ أَنْ تَكُونَ فِتْنَةً لِلْمُسْلِمِينَ»^۳.
۱۶۷. همواره یک سوره را نخواند، بلکه سوره‌های گوناگون بخواند.
۱۶۸. تشهّد را آهسته بخواند؛ چون «متكلّم وحده» است و سلام - خصوصاً سلام آخر - را بلند بخواند.^۴

۱ - اسراء/ ۱۱۰.

۲ - به‌ویژه قرائت امام که بدون بلندگو مؤثرتر و دارای آثار تربیتی بیشتری است.

۳ - بحار الانوار، ج ۷۹، ص ۳۶۵.

۴ - بنگرید به: «جهر در نماز».

۱۶۹. رکوع و سجود **منظم** باشد؛ به گونه‌ای که کمر صاف، گردن کشیده و ران قائمه باشد و زانوها را زیر بغل جمع نکند.
۱۷۰. در تکبیر **الاحرام** دست‌ها موازی گوش‌ها قرار گیرد؛ به گونه‌ای که دست‌ها با نخستین حرف، حرکت کرده، با اتمام تکبیر **الاحرام**... .
۱۷۱. در سجده، زیر بغل باز باشد و آرنج مردان به زمین نچسبد.
۱۷۲. در تشهد، پشت پای چپ، روی پای راست و دست‌ها بر زانو باشند.
۱۷۳. در کل نماز - جز قنوت و رکوع - مستحب است انگشتان، بسته باشند.
۱۷۴. در نماز نشسته در حال رکوع، چانه موازی زانوها باشد، به زانو برسد.
۱۷۵. امام باید **وقت مردم** را رعایت کند. جمعیت برخی مساجد در غیر اول وقت بیش‌تر است.
۱۷۶. قبل و بعد از نماز روبه‌روی مردم بنشیند، تا همه را ببیند؛ لذا لازم نیست امام هنگام اذان رو به قبله باشد.^۱

^۱ - بنگرید به: «حضور و غیاب نمازگزاران».

۱۷۷. به نماز جماعت ابّهت و طمأنینه بدهد.

۱۷۸. با نماز خواندنش تعلیم دهد: «فَتَجِبُ مُتَابِعَتُهُ لِقَوْلِهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أَصَلِّي»^۱.

۱۷۹. تعقیبات را روبه‌روی مردم بخواند.

۱۸۰. نماز و اذکار و تعقیبات امام نباید مانع ملاقات و گفت‌وگوی وی

با مردم گردد.

حضور و غیاب نمازگزاران

۱۸۱. روبه‌روی مردم نشستن امام، قبل و بعد از نماز سفارش شده^۲ و

از نظر تربیتی و روحی، فواید و آثاری فراوان دارد:

❖ کسی که نمی‌داند امامت چه کسانی را عهده‌دار است، مانند

مأمومی است که نمی‌داند به کدام امام اقتدا می‌کند!

❖ امام جماعت باید با استناد به سیره عملی رسول خدا ﷺ حضور و

غیاب نمازگزاران را جدی بگیرد و از بیماران و غایبان عیادت و تفقد کند.

۱ - بحار الانوار، ج ۸، ص ۲۷۹ .

۲ - امام مسجد باید امکانات لازم را برای این مهم در اختیار داشته باشد.

❖ آمار بگیرد تا بداند چه شب‌هایی خلوت و کدامین ایام شلوغ است و پس از ثبت آمار، میانگین سنی بگیرد.

▪ حد نصاب یک مسجد، شرکت یک سوم همسایه‌ها در فاصله ۵۰۰ متری است. وجود جمعیت کم‌تر از این تعداد باید بررسی شود و بیش از آن قابل قدردانی است.

❖ امام مسجد باید ضمن احترام و ادب گزاردن به همگان، تنظیم صفوف نماز و توصیه به پر کردن جاهای خالی را قبل از اقامه - نه حین اقامه یا بعد از آن. از وظایف خود برشمارد.^۱

شرایط تربیت

۱۸۲. تربیت، سه شرط دارد:

- محبت طرفین «مرئی و مترئی»؛
- رودررویی و چشم به چشم انداختن؛
- احاطه فکری و روحی مرئی بر مترئی.

۱ - بنگرید به: «آداب صفوف جماعت».

این شرایط از ارکان مسجد است و نمونه آن:

- محبت امام و مأموم؛

- اتصال فیزیکی در اقامه نماز؛

- اعلیّت امام.

❖ تعلیم بدون محبت با واسطه و فاصله، و بدون برتری روحی و فکری مربی بر متربی، تربیت حقیقی را به ارمان نمی آورد.

قدرت ولی فقیه

۱۸۳. قدرت ولایت فقیه به جمعیت فراوان و پُر بودن مساجد است، و گرنه رهبر - هر که باشد - با وجود مسجدهای بی رونق، اقتدار معنوی ندارد. امام مسجد قهراً نماینده ولی فقیه است.

❖ اگر ۲۰۰ هزار مسجد فعال داشته باشیم، نه برای دولت هزینه بردار است و نه ضعفی برای رهبری محسوب می شود، بلکه قدرت و شوکت بسیار ایجاد می کند.

❖ حتی مراجع تقلید صاحب مسجد و محراب، توفیقی بهتر و افزون تر دارند و از قدرت و نفوذ بیش تری برخوردارند.

جایگاه امام

۱۸۴. همان‌گونه که گفته آمد، حضور امام، ساعتی قبل و بعد از جماعت در مسجد و در دسترس بودن وی برای پرسش و پاسخ، مشاوره و... شرایطی ویژه جهت رشد فرهنگی مردم را پدید می‌آورد.

۱۸۵. سیادت، اعلیّت، سلامت، زهد، بومی بودن، جامه آراسته و پاکیزه و... جاذبه را افزون می‌سازد.

۱۸۶. امام مسجد فقط هنگام نماز به محراب برود و وسط آن بایستد.

❖ ترجیحاً محراب متحرک داشته باشد تا اوقاتی که جمعیت نمازگزار کم است، با حرکت محراب، صف‌ها پر و پیوسته گردند.

❖ محراب به گونه‌ای باشد که امام، چندان در گودی قرار نگیرد.

❖ بهتر است فقط نماز واجب را در محراب بخواند، نه دعا و

تعقیبات را؛ چنان‌که در مسجد الحرام و مسجد النبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «محراب تهجد» وجود دارد.

۱۸۷. رحلی در کنارش برای قرآن، مفاتیح و رساله باشد.

۱۸۸. سجاده‌اش معطر، سفید، پاکیزه و صاف و مرتب باشد، نه چرک و

چروکیده.

۱۸۹. مهرش بزرگ باشد، تا علاوه بر قرار گرفتن بینی اش روی آن، به پیشانی نچسبد.
۱۹۰. ترجیحاً دو میکروفون (ایستاده و نشسته) داشته باشد، نه یقه‌ای.

آداب جماعت (اذکار)

۱۹۱. برای مأمومین مستحب است بعد از «وَلَا الضَّالِّينَ» و قبل از آغاز سوره، «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» را به صورت کامل و بهنگام (نه زودتر یا دیرتر) بگویند، مشروط بر آن‌که امام فرصت لازم را بدهد.
۱۹۲. وقتی صدای قرائت حمد و سوره امام را نمی‌شنود، بلند ذکر نگوید.

❖ کسانی که قرائت امام را می‌شنوند، گوش کنند.

۱۹۳. مستحب است امام «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» بگوید و مأموم: «رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ». ^۱ همچنین امام «بِحَوْلِ اللَّهِ وَ قُوَّتِهِ أَقْوَمُ وَ أَقْعَدُ» بگوید و مأموم: «يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ».

۱ - وسائل الشَّيْخِ، ج ۶، ص ۳۲۲؛ «قَالَ الْإِمَامُ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، قَالَ مَنْ خَلْفَهُ: رَبَّنَا وَ لَكَ الْحَمْدُ».

۱۹۴. مأموم، اندکی پس از امام به رکوع و سجود برود؛ نه همزمان یا

زودتر.^۱

۱۹۵. بهتر است اذکار را کمی بعد از امام بگوید.

❖ اگر ذکری در جماعت کم یا زیاد و زودتر یا دیرتر گفته شود،

اشکال ندارد.

۱۹۶. تعقیبات لازم را پس از دو نماز بخوانند.

۱۹۷. اگر مأمومین هنگام نماز در جای بلندی به امام اقتدا کنند که او را

بینند، بهتر است.^۲

فضیلت بسم الله

۱۹۸. امام جماعت بین تکبیرة الاحرام و بسم الله ... اندکی سکوت کند،

تا مردم فضیلت «بسمله» را درک کنند؛ «تَكْبِيرَةٌ يُدْرِكُهَا الْمُؤْمِنُ مَعَ

الإمام خَيْرٌ لَهُ مِنْ سِتِّينَ أَلْفَ حَجَّةٍ وَ عُمْرَةٍ».

۱ - وسائل الشَّيْخِ، ج ۵، ص ۴۲۲.

۲ - مسجد جامع اردستان چنین است.

❖ فرق اتصال قبل از بسم الله و بعد از آن، مانند تفاوت حج و عمره است و شاید یکی از دلیل های بلند گفتن بسم الله در نماز ظهر و عصر، همین مسأله باشد.

چهر در نماز

۱۹۹. بلند گفتن (چهر) در بسم الله و حمد و سوره است. امام جماعت، اذکار دیگر را آرام تر بخواند؛ زیرا نمازگزاران نیز به پیروی از وی بلند می خوانند، که کراهت دارد.

❖ در روایات وارد شده که: امام «السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَي عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ» و «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ» را اندکی بلند بخواند تا اتمام نماز اعلام شود. بنابراین: بقیه اذکار نماز را آهسته بخواند؛ زیرا:

■ اصل در مسجد، سکوت و آرامش است.

آداب صفوف جماعت^۱

۲۰۰. تعداد افراد در هر صف زیادتیر باشد، بهتر است تا این که صفاها

بیش تر و کم تعدادتر باشد.

۲۰۱. تا صف اول تکمیل نشده، صف دیگری بسته نشود.^۲

❖ نماز در صف اول همچون خطّ مقدّم جبهه است.^۳

❖ عن النبی ﷺ: «لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْأَدَانِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ لَفَعَلُوا»^۴

❖ إذا أنزل الرّحمة على الجماعة ... ثمّ تتجاوز عنه إلى من في حذانه في الصّفّ الأول.^۵

❖ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَنَّهُ قَالَ: أَفْضَلُ الصُّفُوفِ أَوْلَاهَا وَهُوَ صَفُّ الْمَلَائِكَةِ وَالأَفْضَلُ الأَمَقْدِمِ مِيَامِنُ الإِمَامِ.^۶

❖ إِنَّ اللَّهَ وَ مَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَيَّ مِيَامِنِ الصُّفُوفِ^۱

۱ - همراه با ذکر پارهای فضایل مربوط.

۲ - مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۶۴۱: «فضل الصّفّ الاوّل كفضلي علي امتي».

۳ - وافي، ج ۸، ص ۱۱۸۸.

۴ - مستدرک الوسائل، ج ۴، ص ۲۰.

۵ - احکام المساجد، ج ۲، ص ۱۳۹. هرچه به امام نزدیکتر باشیم بهتر است.

۶ - مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۶۰.

■ سمت راست امام مسجد با فضیلت‌تر از طرف چپ وی است.^۲

۲۰۲. تنهایی صف بستن خوب نیست.

۲۰۳. جلو صف‌ها، جایی برای گذاشتن کت، کیف و... باشد، نه

پهلوی نمازگزار یا بین او و محل سجده.

۲۰۴. فاصله هر صف با صف جلوتر باید به اندازه‌ای باشد که کسی

نتواند در میان آن بایستد. لازم نیست صف به قدری نزدیک باشد که سر

نمازگزار صف عقب، وسط پای نمازگزار صف جلو قرار گیرد: **«أَقَلُّ مَا**

يَكُونُ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ الْقِبْلَةِ مَرِيضٌ عَنَزٌ وَ أَكْثَرُ مَا يَكُونُ مَرِيضٌ فَرَسٌ»؛

❖ کم‌ترین فاصله بین دو صف به اندازه خوابیدن بز و بیش‌ترین

فاصله، به اندازه خوابیدن اسب است.

۲۰۵. بین صف‌ها فاصله نشود: **«قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام يَنْبَغِي أَنْ تَكُونَ**

الصُّفُوفُ تَامَةً مُتَوَاصِلَةً...» .^۵

۱ - احکام المساجد، ج ۲، ص ۱۲۹.

۲ - وسائل الشَّيْخِ، ج ۲، ص ۱۶۰ و ج ۵، ص ۴۱۳.

۳ - من لا يحضره الفقيه، ج ۱، ص ۳۸۶.

۴ - وسائل الشَّيْخِ، ج ۵، ص ۱۲۷.

۵ - الكافي، ج ۳، ص ۳۸۵.

۲۰۶. صف‌ها صاف، شانه‌ها به هم چسبیده و بین پاها به اندازه عرض شانه‌ها باز باشد. قال النبی ﷺ: «سَوُّوا بَيْنَ صُفُوفِكُمْ وَ حَادُوا بَيْنَ مَنَاكِبِكُمْ لَا يَسْتَحُوذُ عَلَيْكُمُ الشَّيْطَانُ»^۱.

۲۰۷. از جلو نمازگزار و میان صف‌ها نباید عبور کرد: «لو يعلم المار بين يدي مصلِّي ما ذا عليه مكان يقف اربعين فيه له من ان يمر بين يديه»^۲.

۲۰۸. معیار در تسویة صفوف، صاف بودن و محاذات بدن‌هاست. بنابراین: میزان موازی بودن صف‌ها پا است، نه مهر.

❖ اگر کسی شکم دارد، باید به گونه‌ای بایستد که شکمش جلوتر از صف نباشد.

۲۰۹. اهل سنت تسویة صفوف را مهم‌تر از اتصال می‌دانند.^۳

❖ درباره فضیلت و آثار تسویة صفوف می‌خوانیم: «جمال للصلاة وحكاية للملائكة و هيئة للقتال»^۴.

۱ - وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۲۳۳.

۲ - احکام المساجد، ج ۲، ص ۱۶۰.

۳ - احکام المساجد، ج ۲، ص ۱۵۲.

۴ - احکام المساجد ج ۱، ص ۲۵۳.

پیامدهای طولانی شدن نماز

۲۱۰. برخی امامان مساجد در ماه‌های رمضان، محرّم و صفر، نماز جماعت را طولانی‌تر، یا مفصل‌تر می‌خوانند. چنین مساجدی - معمولاً - پس از ماه‌های مذکور یکباره خلوت می‌شود! نماز نباید در ایام مختلف متفاوت باشد. به راستی در این میان مقصّر کیست؟

۲۱۱. آمار نشان می‌دهد: آنچه مردم را از مسجد گریزان می‌سازد، طولانی کردن نماز و فاصله بین دو نماز است. گرچه مسجد بسیار مناسب و امام مسجد، جامع‌الشرایط باشد. معلوم می‌شود حذف مستحبات و فاصله نشدن به تنهایی کافی است که مسجد را رونق و با کمیت به مسجد کیفیت بدهد.

تعدد نمازهای جماعت

۲۱۲. تعدد نماز جماعت هر چند رجحانی ندارد، در برخی مساجد، به‌ویژه اطراف بازار، مساجد بین‌راهی، زیارتگاه‌ها و مکان‌هایی که مساجد کوچک و جمعیت فراوان است، مخصوصاً در نماز صبح مطلوب به نظر می‌رسد.^۱

۱ - به عنوان مثال: یکی اول وقت و دیگری نزدیک طلوع آفتاب.

اختصار در نماز جماعت

۲۱۳. مستحبات دو گونه است:

الف. عطر زدن هنگام گفتن اقامه، ایستادن و نشستن روی پای چپ و...

ب. ذکرهای مستحبی یا تکراری پس از اقامه، رکوع، سجود و...^۱

امام مسجد باید بکوشد به مستحبات مقارن^۲ (نوع اول) مقید و از نوع

دوم برحذر باشد؛ زیرا تحمیل کردن عبادت بر مردم شایسته نیست: «لا

تکرها علی انفسکم العبادة».

❖ اذکار مستحب فقط در نماز فرادا مطلوب است؛ چنان که طولانی

بودن سجده مربوط به سجده‌های غیرنماز (سجده شکر) است.

❖ در نماز جماعت، نه تنها به ذکرهای مستحب سفارش نشده، بلکه

از آن‌ها مذمت گردیده است؛ «وَ یَسْتَحَبُّ فِي الْجَمَاعَةِ تَرْكُ جَمِيعِ

الْمُسْتَحَبَّاتِ».

۱ - مامومین معمولاً این‌گونه مستحبات وقت‌گیر را نمی‌پسندند: «فَأَقْصِدْ بِهِمْ فِي صَلَاتِهِمْ» منزلت امام مسجد نیز در غیر این‌صورت، نزد پروردگار، منزلت سلطان ستمگر و... برشمرده شده است؛ ر.ک: وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۴۰.

۲ - مواردی از این‌گونه مستحبات در مبحث «امام جماعت و مسجد» گفته آمد.

▪ پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به امام علی عَلَيْهِ السَّلَام هنگام اعزام به یمن فرمود:
«صَلِّ بِهِمْ كَصَلَاةِ أَوْعَفِهِمْ»^۱.

▪ امیرمؤمنان عَلَيْهِ السَّلَام در بخشنامه‌ای به کارگزاران خود چنین نگاشت:
«صَلُّوا بِهِمْ كَصَلَاةِ أَوْعَفِهِمْ وَ لَا تَكُونُوا فِتَانِينَ»^۲ به‌ویژه در
جماعت‌های ما که معمولاً برخی نمازگزاران به رکعت نخست
نمی‌رسند، گفتن ذکرهای مستحب پس از تشهد برای افرادی که در
حال تجافی هستند و نیز اذکار مستحبی سجده آخر برای کسانی که
رکعت آخر نمازشان نیست، بر خلاف روایات وارد شده است.

۲۱۴. نماز را کامل و کوتاه بخواند: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْفَفَ

النَّاسِ صَلَاةً فِي تَمَامٍ»^۳.

۲۱۵. در احادیث سفارش شده که حتی ابتدا و پایان نماز جماعت
حذف شود، مثلاً در «اقامه» با وجود فضیلت بسیار والایش، به جای
جمله‌های دوگانه به یکی اکتفا شود: «وَاحِدًا وَاحِدًا»؛ چنان که اهل سنت
«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» و... را یک بار می‌گویند. در باب «سلام» نیز
وارد شده که: «فَسَلِّمْ وَاحِدًا».

۱ - بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۲۶۲.

۲ - وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۱۶۲.

۳ - بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۲۳۶.

❖ متأسفانه برخی ائمه مساجد ما بر جمله‌های اذان و اقامه می‌افزایند! و... سرانجام اگر امام مسجد، نماز را طولانی کند، مردم حق دارند جماعت را رها کرده، سلام بدهند و بروند.

۲۱۶. از آن‌جا که کیفیت نماز جماعت در کمیت آن است، چنانچه ۹۰ نفر خواستار طولانی خواندن و ۱۰ نفر متقاضی کوتاه خواندن نماز باشند، نظر گروه دوم رجحان دارد و اکثریت مطرح نیست.

❖ این در حالی است که عمده ائمه جماعات محترم معتقدند که نماز را مختصر و سریع می‌خوانند و فقط با چند نفر متقاضی طولانی شدن نماز در مسجد مشورت می‌کنند و حال آن‌که وقف مسجد وضع کافه الناس است و کسانی را که به دلیل طولانی بودن نماز به مسجد نمی‌آیند، در نظر نمی‌گیرند!

۲۱۷. نماز را در برخی اوقات مانند مواقع قطع برق، شدت گرما یا سرما و... سرعت دهد: «إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ يَوْمٍ أَصْحَابَهُ فَيَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَيُخَفِّفُ الصَّلَاةَ»^۱.

^۱ - وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۴۲۰.

❖ رسول خدا ﷺ نمازی را به شتاب به پایان برد، علت را پرسیدند، فرمود: مگر صدای گریه بچه را نشنیدید؟ ترسیدم ذهن پدرش به او مشغول شود.^۱

۲۱۸. به عواطف توجه کنیم. پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «إِنِّي لَأَقُومُ فِي الصَّلَاةِ وَ أَنَا أُرِيدُ أَنْ أُطَوَّلَ فِيهَا فَاسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَاتَّجَوَّزُ كَرَاهِيَةَ أَنْ يَشُقَّ عَلَى أُمِّهِ».^۲

۲۱۹. ضعیفان، پیران و گرفتاران را در نظر بگیریم. شخصی به رسول خدا ﷺ گفت: من نمازم را طول می‌دهم؛ زیرا فلانی دوست دارد! حضرت بسیار ناراحت شدند و فرمودند: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ افْعَلُوا لَكُمْ مَقْدَمِينَ فَأَيُّكُمْ صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيَتَجَوَّزْ فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَ الْكَبِيرَ وَ ذِي الْحَاجَةِ».

❖ امام صادق عليه السلام فرمود: «إِذَا كُنْتَ أَمَاماً أَجْرَانِكَ تَكْبِيرَةً وَاحِدَةً لِأَنَّ مَعَكَ ذَا الْحَاجَةِ وَ الضَّعِيفَ وَ الْكَبِيرَ».^۳

۲۲۰. بلند خواندن تعقیبات توسط برخی افراد که اشتباهی فراوان به میکروفون دارند! با توجه به متکلم وحده بودن قریب به اتفاق ادعیه و تعقیبات و نیز ضعیف بودن بعضی از آنان، ثمره‌ای جز از بین بردن تمرکز

۱ - مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۵۰۳؛ «خشیت ان یشتغل به خاطر ابیه».

۲ - سنن ابن ماجه، ج ۱، ص ۳۱۷.

۳ - کافی، ج ۳، ص ۳۱۰.

حواس، ایجاد شک در کلمات و رکعات نماز نمازگزاران و... در نتیجه فراری دادن مردم از مسجد ندارد؛ به‌ویژه اگر بلندگو نیز خراب باشد!

فضیلت جماعت

۲۲۱. در روایات، خواندن نماز جماعت در خارج از مسجد مطرح نشده است، مگر به‌عنوان عملی زشت! حتی در برخی تعابیر از مردود بودن و قبول نشدن آن سخن رفته است.

۲۲۲. در ادیان پیشین، نماز در غیر مسجد جایز نبود «... رَبَّنَا وَ لَا نَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا...»^۱.

❖ «كان عليهم^۲ فريضة ان يصلوا في المساجد و لا يجوز لهم ان يصلوا في غير المساجد»^۳.

❖ «مَنْ أَحَبَّ الْجَمَاعَةَ أَحَبَّهُ اللَّهُ»^۴.

❖ «من أحبني فقد ... أحب المساجد»^۱.

۱ - بقره/ ۲۸۶ .

۲ - ائت‌های پیشین .

۳ - مواظ العنبدیه/ ۳۹۱ .

۴ - مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۴۵ .

❖ رسول خدا ﷺ فرمود: «ان الله اذا احب عبداً جعله قِيَمَ المسجد». ۲ در احادیث مذکور، مسجد و جماعت با هم، نشانه محبت خداوند شمرده شده است.

❖ «مَنْ حَافِظٌ عَلَى الْجَمَاعَةِ حَيْثُمَا كَانَ مَرَّ عَلَى الصِّرَاطِ كَأَلْبَرِقِ الْخَاطِفِ اللَّامِعِ فِي أَوَّلِ زُمْرَةٍ مَعَ السَّابِقِينَ وَ وَجْهَهُ أَضْوَأُ مِنَ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ». ۳

❖ «الَا بَشِيرِ الْمَشَانِينِ...». ۴ در روایات مزبور، جماعت و مسجد با هم سبب نورانیت می‌شوند.

❖ «من وصية النبي علي قال: ثلاث درجات ... و منها المشيء بالليل والنهار الي الجماعات». ۵ این حدیث نیز بر جماعت و مسجد رفتن تأکید می‌کند؛ زیرا در غیر این صورت (نماز در خانه) مشیء (رفتن) معنا ندارد.

❖ «... الا هم السابقون الي المساجد بالاسحار و غيرها يا ابانر! لا تجعلن بيتك قبراً». ۶

۱ - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۵۵.

۲ - کنز العمال، ج ۷، ص ۶۵۳.

۳ - وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۰۷.

۴ - وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۲۴۴.

۵ - وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۱۱۵.

۶ - بحار الانوار، ج ۸۰، ص ۳۶۹.

❖ امیرمؤمنان علی علیه السلام در شرح «السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ»^۱ فرمود:
**«السَّابِقُ مَنْ دَخَلَ الْمَسْجِدَ قَبْلَ الْأَذَانِ وَ الْمُقْتَصِدُ مَنْ دَخَلَهُ بَعْدَ الْأَذَانِ وَ
 الظَّالِمُ مَنْ دَخَلَهُ بَعْدَ الْإِقَامَةِ»**^۲.

۲۲۳. اصل نماز جماعت است؛ چنان‌که ضمیرها در نماز «متکلم و حده» نیست، بلکه «مع الغیر» است، همچون: «اهدنا الصَّراطَ الْمُسْتَقِيمَ».

❖ نمازهای یومیّه با جماعت فرض گردیده و فرادا رخصت است.
 ۲۲۴. ثواب جماعت در غیر مسجد از ثواب نماز فرادا در مسجد
 بیش‌تر نیست.^۳

۲۲۵. آنچه در آثار جماعت وارد شده با آثار حضور در مسجد یکسان است؛ چراکه جماعت در غیر مسجد فرض نگردیده است.

❖ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: **«مَنْ صَلَّى الصَّلَاةَ فِي جَمَاعَةٍ فَظَنُّوا بِهِ
 كُلَّ خَيْرٍ وَ أَقْبَلُوا شَهَادَتَهُ»**^۴.

۱ - واقعه/۱۰.

۲ - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۴۳۴.

۳ - وسائل الشّیعه، ج ۵، ص ۳۷۱.

۴ - وسائل الشّیعه، ج ۶، ص ۴۴۶.

❖ « مَنْ اعْتَادَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَأَشْهَدُوا لَهُ بِكُلِّ خَيْرٍ » در هر دو

روایت «کلّ خیر» وجود دارد.

❖ پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «مَنْ صَلَّى الصَّلَاةَ الْخَمْسَ جَمَاعَةً

فَظَنُّوا بِهِ كُلَّ خَيْرٍ»^۱.

❖ «إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَعْتَادُ الْمَسَاجِدَ فَأَشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ»^۲.

۱ - وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۲۸۶.

۲ - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۲. در حدیثی از رسول خدا ﷺ می‌خوانیم: «إذا سلّمت عمّن لا یشهد الجماعة فقل: لا اعرفه»؛ وسائل الشیعه، ج ۶، ص ۴۵۱.

مسجد و جماعت

۲۲۶. اگر نماز جماعت با بیش از ۱۰ نفر اقامه شود، کسی قادر به درک ثواب آن نیست و فرقی بین عالم و جاهل، زن و مرد و کوچک و بزرگ در مأمومین وجود ندارد؛ کیفیت همان کمیت است.

۲۲۷. چنانچه امام مسجد، نماز را کوتاه و بدون فاصله بخواند، به رسول گرامی اسلام ﷺ اقتدا کرده؛ زیرا آن حضرت «اخف الناس صلاة» بود و هرگز با سخنرانی، دعا و... بین دو نماز مردم را از مسجد و نماز گریزان نمی کرد.

۲۲۸. تا آن جا که صدای اذان مسجد می رسد، خواندن نماز جماعت در خارج از آن، بی رغبتی به مسجد محسوب می شود.

❖ «قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: مَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ جَمَاعَةً رَغْبَةً عَنِ الْمَسْجِدِ فَلَا صَلَاةَ لَهُ وَلَا لِمَنْ صَلَّى مَعَهُ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ تَمْنَعُ مِنَ الْمَسْجِدِ»^۱.

❖ «لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا يُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ»^۱.

۱ - وسائل الشریعه، ج ۵، ص ۱۹۶. منع از مسجد، غیر از نبودن مسجد است. در چنین مواردی باید مسجد ساخت زیرا عبادت است، نه مقدمه عبادت. همچنین دور بودن مسجد نیز به مفهوم منع نیست.

❖ رسول خدا ﷺ فرمود: «مَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ الْآخِرَةَ وَصَلَاةَ الْغَدَاةِ فِي الْمَسْجِدِ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّبِيَّ كُلَّهُ».^۲

❖ پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «مَنْ صَلَّى الْغَدَاةَ وَالْعِشَاءَ الْآخِرَةَ جَمَاعَةً فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ».^۳ بنا براین: اهل ایمان، حداقل روزی دو بار باید به مسجد بروند.

❖ قال رسول الله ﷺ: «وَلَا غَيْبَةَ إِلَّا لِمَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ وَرَغِبَ عَنِ جَمَاعَتِنَا وَمَنْ رَغِبَ عَنِ جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ سَقَطَتْ عَدَالَتُهُ».^۴

❖ «مَنْ تَرَكَهَا رَغْبَةً عَنْهَا وَ عَنِ جَمَاعَةِ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ فَلَا صَلَاةَ لَهُ».^۶

۲۲۹. کسی که سه روز به مسجد نرود، به مجازات های سنگین و طاقت فرسا محکوم می شود که هیچ کس به آنها محکوم نمی گردد: «... لا يعاشرونا و لا يناكحونا...». چراکه حد و قصاصی به عنوان بایکوت

۱ - وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۱۷.

۲ - وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۲۹۵.

۳ - مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۵۳.

۴ - وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۱۷. روایات چنین، بر سقوط عدالت و جواز غیبت تارک مسجد دلالت می کند؛ رک: همان، ج ۲۷، ص ۳۹۲. همچنین در احادیث مذکور نداشتن عدالت و تجاهر دارای مفهومی یکسانند.

۵ - مسجد

۶ - وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۲۸۵.

کردن و منزوی کردن نداریم و حال آن‌که برای تارک مسجد چنین حکمی داریم.

۲۳۰. رفتن به مسجد هرگز و به هیچ بهانه و دلیلی تعطیل نمی‌شود، حتی:

❖ دور بودن از مسجد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اجازه نداد عدّه‌ای خانه‌های خود را بفروشد و نزدیک مسجد اقامت کنند.

❖ رسول خدا به شخصی روشندل که از حضور در مسجد عذر می‌طلبید، فرمود: اگر می‌شود از خانه‌ات تا مسجد طناب بکش و خودت را به آن برسان.

❖ نه سرما، نه گرما، نه کسالت و... فقط کسی که سیر و پیاز خورده می‌تواند به مسجد نرود.

۲۳۱. نرفتن به مسجد، ضایع کردن نماز و مسجد است: «فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ».

❖ مسجد در روز قیامت شکایت می‌کند: «رَبِّ عَطَّنِي وَ ضَيِّعُونِي»^۱ از احادیثی چنین، استنباط می‌شود که اضاعه (ضایع کردن) مسجد و نماز به یک معناست.

۱ - بحار الانوار، ج ۸۰، ص ۳۶۸. در قرآن کریم نیز شکوای نماز از نمازگزار با واژه «اضاعه» مطرح گردیده است.

- ❖ رسول خدا ﷺ فرمود: «مَنْ صَلَّى أَرْبَعِينَ يَوْمًا فِي جَمَاعَةٍ يُدْرِكُ التَّكْبِيرَةَ الْأُولَى كُتِبَ لَهُ بِرَاءَتَانِ بِرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ وَ بِرَاءَةٌ مِنَ النَّفَاقِ». ۱
- ❖ پیامبر ﷺ فرمود: «مَنْ صَلَّى أَرْبَعِينَ يَوْمًا فِي جَمَاعَةٍ يُدْرِكُ التَّكْبِيرَةَ الْأُولَى كُتِبَ لَهُ بِرَاءَتَانِ بِرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ وَ بِرَاءَةٌ مِنَ النَّفَاقِ». ۲
- ❖ پیامبر خدا ﷺ فرمود: «الامام جنة؛ فَإِنْ أْتَمَّ فَلَكُمْ وَ لَهُ وَ إِنْ نَقَصَ فَعَلَيْهِ النَّقْصَانُ وَ لَكُمْ الْإِتِمَامُ». ۳

نماز در خانه

۲۳۲. اصل، حضور در مسجد است و نماز خواندن در خانه همچون

نخواندن نماز محسوب می شود.

- ❖ «مَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ فَرَدًّا فَصَلَاتُهُ هَبَاءٌ مَنْثُورًا».
- ❖ رسول خدا ﷺ فرمود: «صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي جَمَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ أَرْبَعِينَ سَنَةً». ۴

۱ - بحار الانوار، ج ۸۵، ص ۴.

۲ - مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۴۵.

۳ - كنز العمال، ج ۷، ص ۵۹۲.

۴ - وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۱۷؛ «يك نماز جماعت در مسجد بهتر از چهل سال نماز در خانه است».

ترادف جماعت با مسجد

۲۳۳. با این که خواندن نماز جماعت در هر مکانی میسر است، اما از

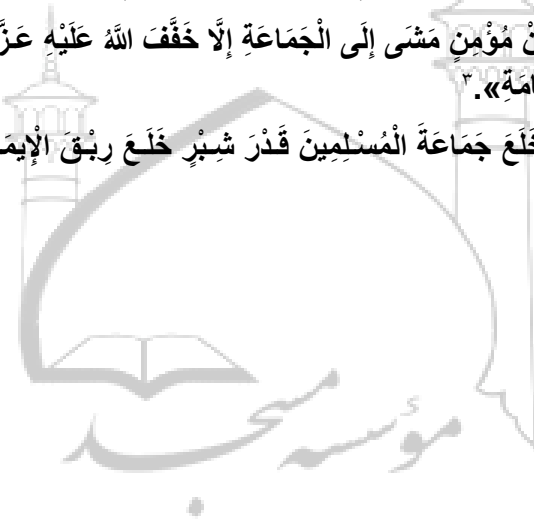
روایات چنین برمی آید که مراد از جماعت اقامه آن در مسجد است:

❖ «إِنَّمَا جُعِلَتِ الْجَمَاعَةُ وَالْإِجْتِمَاعُ إِلَى الصَّلَاةِ...»^۱.

❖ «وَالسُّنَّةُ أَنْ تُصَلِّيَ فِي الْمَسْجِدِ إِذَا صَلَّوْا فِي جَمَاعَةٍ»^۲.

❖ «مَا مِنْ مُؤْمِنٍ مَشَى إِلَى الْجَمَاعَةِ إِلَّا خَفَّفَ اللَّهُ عَلَيْهِ عَزَّ وَجَلَّ أَهْوَالَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ»^۳.

❖ «مَنْ خَلَعَ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ قَدَرَ شِبْرٌ خَلَعَ رَبُّقَ الْإِيمَانِ مِنْ عُنُقِهِ»^۴.

۱ - وسائل الشَّيْخِ، ج ۸، ص ۲۹۳.

۲ - مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۱۶۸.

۳ - وسائل الشَّيْخِ، ج ۸، ص ۲۸۷.

۴ - وسائل الشَّيْخِ، ج ۸، ص ۲۹۳.

مسجد؛ مهمانسرای خدا

۲۳۴. اگر مسجد، مهمانخانه و زائرسرای خداست و مردم زائران خداوند هستند، پس امام مسجد مسؤول پذیرایی از آنان است: «حَقُّ عَلَي الْمَزُورِ أَنْ يَكْرِمَ الزَّائِرَ»^۱ و مهمانان خدا هیچ تفاوتی با هم ندارند: «سَوَاءُ الْعَاكِفِ فِيهِ وَالْبَادِ...». حتی نمی‌توان از ورود کودک و افراد جُنُب و حائِض به مسجد جلوگیری کرد. آن‌ها نیز می‌توانند با عبور کردن از مسجد بهره‌مند گردند، بنابراین: امامان مساجد باید به همگان - مخصوصاً غریبه‌ها و افراد کم‌حرف و منزوی - توجه کرده، با گفتار و رفتاری شایسته از هر کسی جداگانه و متناسب با احوالش پذیرایی کنند و امامی شایسته امامت مسجد است که حتی یک نفر برای یک بار نیز از نظر او مخفی نشود؛ زیرا کسی که نداند امامت چه کسی و کسانی را می‌کند، بی‌ارزش‌تر از کسی است که نداند به چه کسی اقتدا می‌کند و بسیار سفارش شده که امام را بشناسید. این پذیرایی در ماه رمضان باید نیکوتر انجام پذیرد.

❖ ثواب نماز در مسجد، مربوط به نمازهای واجب است و شاید نمازهای مستحب در خانه ثواب بیش‌تری داشته باشند.^۱

❖ جالب توجه این‌که: در فضایل و آثار مسجد کم‌تر به نماز اشاره دارد، ولی - چنان‌که گفته آمد - تمام روایات نماز جماعت علی فرض مسجد است. نماز، ذکر خداست؛ مسجد زیارتگاه او و زیارت بهترین عبادت.

❖ مردم به زیارت ائمه هدی علیهم‌السلام و فرزندان پاکشان توجه خاصی دارند، ولی به زیارت خدا چندان اهمیت نمی‌دهند. با این‌که یک زیارت هرچند کوتاه از ۴۰ سال ذکر طولانی، مهم‌تر و تأثیرگذارتر است.

مسجد یا مراکز دیگر؟

۲۳۵. امام مسجد باید در عزاداری‌ها و اعیاد، مسجد را محور قرار داده، خود تابع مراکز دیگر نگردد.

۱ - چنان‌که از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم روایت شده که فرمود: «افضل». صحیح مسلم، ج ۱، ص ۵۴۰ و ۲۱۳.

❖ مراسم اعیاد و سوگواری اگر در مسجد نباشد، یا در مسجد باشد، ولی امام محور نباشد گاهی نتیجه نمی‌دهد، یا نتیجه معکوس می‌دهد. ۲۳۶. متأسفانه برخی مردم نمازهای خود را در خانه و فرادا می‌خوانند و ادعیه (دعای کمیل، ندبه و...) و عزاداری را گروهی و آحیاناً در مسجد برپا می‌کنند! و حال آن‌که ضمائر دعاها «متکلم وحده» و ضمیرهای نماز - چنان‌که گفته آمد - «متکلم مع الغیر» است.

❖ علاوه بر این ما وظیفه داریم نماز را با جماعت بخوانیم، ولی هیچ دلیلی برای دعای کمیل یا ندبه یا دعاهای دیگر به‌ویژه با کیفیت و مراسم متداول شده! را نداریم و امام مسجد است که باید عملاً مردم را به دعای تنهایی و نماز جماعت ترغیب کند.

مسجد غبارآلود و قرآن مهجور

۲۳۷. تأسیس مراکزی همچون: جامعه القرآن و مهد قرآن در کنار مساجد، سبب جدایی قرآن از مسجد می‌شود! راه‌اندازی چنین مجامعی هرچند نوعی حرکت ابتکاری محسوب می‌گردد، پیامدهای همجوار بودن آن‌ها با مسجد، کارشناسی و واریسی نشده است و احیاگران این‌گونه سنت‌ها به عواقب آن توجه ندارند.

❖ قرآنی که جایگاهی در مسجد نداشته باشد و مسجدی که نتوان در آن قرآن خواند و آموخت، به غربت کتاب و خانه خدا می‌انجامد. نوشتنی است: دارالقرآنی که به مسجد ضرر نزند وجود ندارد و ضرر به مسجد را، چه می‌توان نامید؟! علاوه بر آن، در قرآن، سیره و سنت رسول خدا و اهل بیتش، ما مأمور به عمران امثال دارالقرآن نشده، وظیفه حفظ و دفاع از آن را نداریم و اگر اندکی به آینده تأمل و توجه کنیم، به آسانی درخواستیم یافت با پیگیری عمران این‌گونه مراکز و ترک مسجد هرچند فقط برای قرآن خواندن، چه ضرری به جامعه و دین وارد کرده‌ایم و درخواستیم یافت که مسجد ضرار چیست و کجاست!

حسینیّه و مسجد

۲۳۸. ساختن مکان‌هایی مانند حسینیّه در کنار مساجد، سابقه‌ای بیش از صد سال ندارد و نماز خواندن در آن‌جا نیز مشمول ثواب مضاعفی نمی‌گردد، چه رسد به این‌که در مقابل مسجد ساخته و سبب ضرر و ضرار به مسجد و منع از ذکر خدا شود! شرافت و جایگاه والای مسجد را هرگز

نباید برای خدمت‌رسانی به افرادی اندک - که نمی‌توانند به مسجد بروند (جَنب و حائِض) - خدشه‌دار ساخت.

مردم نیز کم‌تر برای نماز به حسینیه‌ها می‌روند.^۱ اسراف در ساختن دو مکان مذهبی، زیر سؤال بردن فرهنگ شیعه و ائمه اطهار علیهم‌السلام و... از جمله پیامدهای تأسیس حسینیه محسوب می‌شود. در حالی که فقه تشیع، موافق مسجد است، نه حسینیه، و ساخت حسینیه موضوعیت ندارد. همچنین تعمیر و نگهداری از آن همچون مسجد واجب نیست، چه رسد به دفاع فرهنگی و نظامی از آن، پس: دیگر مراکز بالتبع در این مقوله و قیاس نمی‌گنجد.

❖ شاید عده‌ای بگویند کارهایی که در حسینیه و امثال آن انجام می‌گیرد در مسجد نمی‌شود. ائمه مساجد باید راهنمایی کنند که کاری را که در مسجد نمی‌شود و نباید انجام داد، در حسینیه نیز نباید انجام گیرد و امثال خوردن و عزاداری در مسجد محدودیتی ندارد.

❖ رواج بیش از حد حسینیه. توسط روحانیان خصوصاً بعد از انقلاب. رشد فزاینده آن در جامعه که در مواردی به مهجوریت مسجد می‌انجامد و افزایش عنوان آن از حسینیه به عباسیه، مهدیه و بیت‌العباس و

۱ - نماز صبح در حسینیه‌ها تقریباً تعطیل است.

بیت الرقیه، با توجه به این که مقام معظم رهبری مد ظله و امام راحل رحمتهما الله سخنی درباره ترویج آن ندارند، چه گونه ارزیابی می شود؟

❖ هر چند خوشبختانه مردم خردمند هستند و هر چه از حسینیه و دارالقرآن تبلیغ می شود، جز عده ای که در اندیشه منافع خویش یا در جهل مرکب هستند، هرگز مساجد را رها نمی کنند. عجیب تر آنکه حتی نمونه ای که مردم نماز صبح را در حسینیه اقامه کنند، در تمام سال دیده نشده است.

آموزش ضمن خدمت

۲۳۹. امام مسجد حداقل سالی یکبار حدود ۱۰۰۰ حدیث مسجد و نماز و جماعت را بازخواند. همچنین روزی یک حدیث را در تابلوی مسجد بنویسد و خود را ملزم به عمل سازد و صحت و سقم پیشنهادها و مطالب تقدیمی را به ما تذکر دهد.

❖ وقتی امام مسجد، روایات پیش گفته را از نظر نگذرانده، یا به آنها عمل نمی کند، یا با دیگر امامان مساجد مشاوره و تضارب آرا ندارد، چطور

ممکن است امامی موفق باشد و چه‌گونه می‌توان توقع داشت که مردم به مسجد اهمّیت دهند؟^۱

❖ مردم، مسجد را دوست دارند، اما از آن‌جا که ائمهٔ مساجد، شوئون و آداب مسجد را رعایت نمی‌کنند، از رفتن به آن کم‌تر استقبال می‌کنند! آیا در این میان کسی جز امام مسجد مسؤول است؟ شاید بعضی ائمهٔ محترم مساجد بگویند: ما به وظیفهٔ خود عمل می‌کنیم و کاری به مردم نداریم! ولی شاید عده‌ای دیگر جواب دهند: آمدن به مسجد و امامت آن بهترین مصداق عمران مسجد و وظیفهٔ همهٔ ما است؛ چنان‌که جاذبه‌دار بودن امام و فراهم کردن زمینه برای حضور بیش‌تر مردم نیز وظیفهٔ ما محسوب می‌گردد. وقتی می‌دانیم عمل یا حرکتی مردم را به مسجد و از حضور در آن بی‌رغبت می‌کند، موظفیم مساجد را پرجمعیت کنیم.

❖ مخفی‌نماند در همایش‌ها، گردهمایی‌ها و آموزش‌هایی نیز که داده می‌شود، از هر مقوله - جز مسجد! - سخن به میان می‌آید.

۱ - در حالی که ارتباط با دیگر مساجد و عالم بودن به زمان از شوئون امام مسجد است.

تأخیر نماز

۲۴۰. تأخیر انداختن نماز برای رسیدن به مسجد، بهتر از خواندن نماز

اول وقت در خارج مسجد و بدون جماعت است، خصوصاً برای امام.

۲۴۱. حضور در مسجد، مستحب عینی است، نه واجب کفایی.

شیعه و سنتی

۲۴۲. شیعه در موضوع مسجد با اهل سنت، اتفاق و وحدت نظر دارد.

همچنین در ثواب تفاوتی بین مساجد اهل تشیع و اهل تسنن وجود ندارد.

وجه افتراق شیعه اثنا عشری (دوازده امامی) با دیگر فرقه‌ها (صوفیه،

شیخیه، بهایی‌ها و...) که خود را شیعه می‌نامند، در مسجد است؛ زیرا آنان

ارتباط کم‌تری با مساجد دارند و دلیل انحراف چنین گروه‌هایی بی‌تردید

بریدن و قطع رابطه با مسجد است. ما هرگز نباید با الگو قرار دادن غیر

مسجد (تکیه و...) خویش را در معرض اتهام قرار دهیم.

۲۴۳. شرکت با اهل سنت در نماز بر اساس تقیّه در مسجد است. برقراری جماعت، هرچند در غیر مسجد، نه تقیّه است و نه ما وظیفه شرکت در آن را داریم.

حضور زنان در مسجد

۲۴۴. حضور زنان و آمدن آنان به مسجد، ارزش مندتر از مردان و دارای آثار تربیتی افزون تری برای خانواده و جامعه است.

❖ حضرت خدیجه عَلَيْهَا السَّلَام اولین کسی بود که در نخستین نماز جماعت رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شرکت کرد.

❖ زنان، شبانه در ساخت مسجد کمک می کردند و جز ایام حیض در آن حضور بیش تری داشتند؛ در حالی که میان آنان و مردان پرده ای نبود. اما در مخصوص داشتند.

❖ زنان برای حضور در مسجد بیش از ده دستور و آداب بیش تر از مردان دارند، که از فضیلت والاطر آنان حکایت می کند. البتّه عامّه (اهل سنت) با این سخن مخالفند؛ زیرا زنان در ماجرای ولایت و غدیر،

تبلیغاتی سودمند در سنگر مساجد کردند، تا آنجا که خلیفه دوم دستور داد موقتاً آنان. حتی شبانه نیز. به مسجد نروند، که با مخالفت‌هایی از درون خودشان هم مواجه شد، ولی طرح را اجرا کردند که همچنان ادامه دارد.

البته مسجد الحرام و مسجد النبی و مساجد جامع را استثنا کردند و در کتب فقهی شیعه و علمایی که متأثر از فقه عامه بودند مطرح شده؛ آن‌گونه که به معماری نیز سرایت کرد و متأسفانه مساجد ما جایگاهی برای زنان ندارند و با پرده و امثال آن جایگاه درست می‌کنند. در حالی که کشورهای مثل «مغرب» که محبان اهل بیت علیهم‌السلام بر آن حاکم بودند، در معماری مسجد، جایگاه خوبی برای زنان ساخته‌اند که همچنان ادامه دارد. گفتنی است اخیراً اهل سنت با این سنت برخورد کرده، جایگاهی برای زنان آماده و از حضورشان در مسجد استقبال می‌کنند.

❖ دوره جوانی زنان بیش‌تر از مردان است. زودتر بالغ و دیرتر پیر می‌شوند.

❖ تعداد آنان بیش از مردان و قدرت حافظه‌شان افزون‌تر است.

❖ برای عبادت، فراغت بیش‌تری دارند.

❖ عمر عبادی آن‌ها افزون‌تر از مردان است، اگرچه چندین روزدر ماه

پاک نیستند.

۲۴۵. وجود مشاور زن برای امام مسجد و مدیران مسجد ضرورت دارد.

❖ اگر زنان در مسجد حضور یابند، قهراً همسران آنان و کودکان و نوجوانان نیز حضوری فعالتر خواهند داشت.

❖ مساجد آباد معمولاً با بودجه خانم‌ها آباد گردیده؛ چون ارث و مهر دارند و خرجی ندارند و تحت تکفل همسران خود هستند.

سفارش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای حضور زنان

۲۴۶. زنان در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله تا محراب پیش می‌رفتند. پیامبر صلی الله علیه و آله

نیز از قسمت زنانه سرکشی می‌کرد و در مواردی چند، نماز را به‌خاطر آنان دیرتر یا زودتر یا سریع‌تر می‌خواند.

❖ نکته جالب این‌که: در روایات به مردان فرمان داده شده که برای حضور در مسجد به زنان اجازه دهند، ولی دستوری درباره اجازه گرفتن زنان از مردان در این زمینه وارد نشده است.

■ رسول الله ﷺ: «... لَا تَمْنَعُوا النِّسَاءَ حُظُوظَهُنَّ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِذَا اسْتَأْذَنُوكُمْ»^۱.

❖ اگر مردی همسرش را از خانه ممنوع الخروج کرد، رفتن به مسجد از موارد نشوز زن محسوب نمی شود و مرد نباید تفحص کند که همسرش دروغ می گوید یا صادق است.^۲

جوانان و مسجد

۲۴۷. عقل و قدرت، مقدمه بلوغ و جوانی است و نیازهای واقعی جوانان را فقط و فقط باید در مسجد جست و جو کرد. جوانانی که دل به غیر مسجد سپرده اند، نه اشباع شده اند و نه کامروا؛ زیرا آن ها فطرتاً عاشق ذکر و تربیت معنوی هستند. ورزشگاه و فرهنگسرا مقدماتی بدون ذی المقدمه اند؛ چون هرگز نمی توانند آنان را به آرزوها و احتیاجات حقیقی شان برسانند. برخی ویژگی های جوانان عبارت اند از:

۱ - صحیح مسلم، ج ۴، ص ۳۲۸ و ۱۴۰؛ مسند ابن حنبل، ج ۲، ص ۳۹۹، ۵۶۴۴ و... در برخی روایات «استاذنوکم» و در بعضی دیگر «استاذنکم» وارد شده است.
۲ - ر ک : «مسجد و زن».

❖ تفکر و پرس و جو بدون پیرایه و وابستگی صنفی و سِنّ لای و سازمانی.

❖ جوانان اهل مصالحه و تقیه نیستند.

❖ مربّی را بیش از معلّم دوست دارند.

❖ ازدحام را بر خلوت و انزوا ترجیح می‌دهند.

❖ به ماجراجویی، عاطفه و هیجان عشق می‌ورزند.

❖ اهل گزینش هستند و از سلطه‌پذیری بیزارند.

❖ از اخلاص، صداقت، صراحت و عدالت لذّت می‌برند.

■ کسانی که ده‌ها مرکز مربوط به جوانان را احداث و ساماندهی می‌کنند، بیش‌تر در پی غافل کردن جوانان هستند، نه در جست‌وجوی تحریک و تحرک آنان. از پیامبر ﷺ تا خمینی رحمته‌الله، همگان مجذوب جوانان بودند و جوانان، فدایی آنان. این‌گونه مراکز، روح عشق و محبت را در جوانان زنده نمی‌کند، بلکه بذر ناامیدی و دلهره، سرگرمی و سردرگمی را در روح جوانان می‌پاشند. بنابراین: اگر جوانان از مسجد فاصله می‌گیرند، یا جوان نیستند یا مسجد، مسجد واقعی نیست!

بچه‌های مسجد

۲۴۸. در احادیث می‌خوانیم: «جَبَّوْا مَسَاجِدَكُمْ صِبْيَانَكُمْ»؛ اَمَّا «جَبَّوْا» به معنای «أَخْرَجُوا» یا توهین و تحقیر کودک و والدین وی و نیز «صَبِيٌّ» به مفهوم «رَضِيعٌ» نیست! اخراج کودکان از مسجد در مواردی چند، شبهه دارد.

❖ امام حسن و امام حسین عليهما السلام هنگام طفولیت در داخل مسجد و حتی نماز بر دوش پیامبر صلی الله علیه و آله سوار می‌شدند و آن حضرت به همین دلیل نماز را طولانی می‌کرد.

❖ هرچند ائمه اطهار عليهم السلام تخصصاً از این بحث خارج‌اند، اما شتاب نماز پیامبر به علت گریه کودک و آماده‌سازی بخشی از مسجد برای تفریح و بازی کودکان (روضه الصبیان) گویای دعوت کودکان به مسجد و مفید بودن حضور آنان است.

❖ رسول خدا و اهل بیت عليهم السلام او به بچه‌های مسجد، ادب و احترام می‌گزاردند.

۲۴۹. لازمه آموزش نماز در کودکی خصوصاً جماعت، حضور در مسجد است و فقها در امامت کودکان و نوجوانان بحث کرده‌اند، که فرع بر حضور آنان در مسجد است.^۱

❖ «لَا تُؤَخِّرُوهُمْ عَنْ الصَّفِّ الْأَوَّلِ بَلْ تَفَرِّقْ بَيْنَهُمْ» مربوط به کودکان است. بنابراین حضور کودکان نه تنها اشکال ندارد، بلکه از جنبه تربیتی لازم است؛ زیرا دلسوزان اسلام و انقلاب از کودکی با مساجد ارتباط داشتند، علاوه بر این که کودکان خود عامل حضور والدین در مساجدند.

❖ پذیرایی از کودکان - هرچند کم - به صورت ویژه انجام گیرد، تا خاطراتی خوش از مسجد داشته باشند.^۲

❖ برای کودکان در مسجد سرگرمی‌های مناسب با شأن و تقدس مسجد داشته باشند.

❖ بچه‌ها را با خوردنی‌ها و اسباب‌بازی‌ها، تشویق کنند، تا مسجد همواره آرام بوده و در آن بیش‌تر حاضر شوند.

❖ کودکان را از مسجد بیرون نکنند، بلکه با آموختن فضایل و آداب دینی و... آنان را نیز اهل مسجد سازند.^۳

۱ - ر.ک: وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۳۹۷.

۲ - چرا کودکان کمتر در مساجد حاضر می‌شوند؟ پاسخ به این پرسش باید روشن شود، وگرنه در کوشش خویش برای الفت دادن کودکان به مسجد و ایجاد رابطه‌ای پایدار، بین آن‌ دو گرفتار حسرت‌های بزرگی می‌شویم!

۳ - آشنایی امام مسجد با زبان و ادبیات کودکان در این زمینه بسیار مؤثر است. اصولاً شلوغ کردن و رعایت نکردن آداب مسجد و... توسط کودکان، از طولانی بودن نماز نشأت می‌گیرد.

مردم و مساجد

۲۵۰. با این که رسانه‌ها مخصوصاً صداوسیما مردم را به مسجد دعوت نمی‌کنند و عملاً با برنامه‌های جذاب و سرگرم کننده مزاحمت نیز ایجاد می‌کنند، مردم هرگز مساجد را خالی نمی‌گذارند و این جای بسی سپاس و قدردانی دارد. اگر رسانه‌ها و خصوصاً صداوسیما به جای دعوت به خود، مردم را به مسجد فرا می‌خواندند، هم خود محبوب بودند و صادق و هم شریک در ثواب و فضیلت شرکت کنندگان در مسجد، هم مشتریان بیش‌تری داشتند و هم مخرب مسجد محسوب نمی‌شدند.

۲۵۱. برداشت و قرائت‌های گوناگون از دین و قرآن یکی از آسیب‌های جدی جوامع محسوب می‌شود؛ به طوری که هر مذهبی، قرآن را مطابق ذهن و سلیقه مذهب خود معنا می‌کند، اما تمام فرقه‌های اسلامی در مفهوم و برداشت از مسجد اتفاق نظر دارند. چنان که شاهدیم کتاب‌های پیامبران صاحب کتاب، تحریف شد، ولی پیامبرانی مانند ابراهیم که مسجد داشتند، همچنان پابرجا، استوار و زنده‌اند.

۲۵۲. کسانی که از مسجد می‌گزینند یا بی‌تفاوت هستند یا دچار افراط و تفریط و گفتارشان پشتوانه عملی ندارد؛ زیرا التزام عملی به اسلام فقط رفت و آمد به مسجد معنا می‌دهد و هنوز برای آن مصداق و مفهومی غیر از ارتباط با مسجد یافت نشده است.

محوریت اقامه نماز در مسجد

۲۵۳. گاهی امام مسجد به کارهای فرهنگی و حتی، اجرایی در اداره‌ها و کارخانه‌ها دل می‌سپارد و به مسجد و امامت آن توجه ندارد و حال آن‌که محوریت مسجد و اقامه نماز در مسجد موجب صداقت، اعتماد، امیدواری و جذب بیش‌تر مردم به روحانی و امام مسجد می‌گردد. چنانچه وی امامت را اصل قرار ندهد و به روایات و آداب مربوط توجه نکند، بی‌تردید مسؤلیت خویش و جایگاه والای مسجد را خدشه‌دار کرده، مردم نیز قهراً تقدس و منزلت مسجد و امام آن را نادیده خواهند گرفت. همچنین امور به اصطلاح فرهنگی او شکست خورده، ناموفق خواهد بود. با توجه به تاریخ پیامبران درمی‌یابیم موفق بودن امام در پیوند با مسجد رقم می‌خورد و حتی توفیق انبیا در گرو ساخت و طهارت مسجد و زندگی در آن به چشم می‌خورد.

فضیلت اذان و مؤذن

۲۵۴. اذان، اعلام وقت ملاقات با «ربّ الارباب» است و هنگام سخن

گفتن با خدا، نباید صحبت کرد.^۱

۲۵۵. شیطان به اندازه صدای اذان دور می‌شود؛ لذا سفارش به صدای

بلند و مؤذنین صدا دار شده است.

۲۵۶. ورود به بهشت بدون حساب از برکات اذان و مؤذن است.^۲

۲۵۷. از دیگر برکات اذان، شفاعت مؤذن در قیامت است.

۲۵۸. مؤذن، روز قیامت، یک سر و گردن از همه بلندتر محشور

می‌شود.^۳

۲۵۹. اذان گو، روز قیامت نورانی‌تر از همگان است: «كَالْمُرَّ

المُحْجَلِّين».

بِك دَعَا

۱ - گفت‌وگو هنگام اذان سبب لال شدن در وقت جان دادن است: «من تكلم عند الاذان تلجلج لسانه عند موته».

۲ - مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۴۹.

۳ - اطولهم اعناقاً.

۲۶۰. شایسته است مؤذن پس از اذان، به مناسبت ایام و حوادث، در صورت امکان یک دعا کند و مردم «آمین» بگویند.

پخش اذان فقط از مسجد

۲۶۱. اگر در جایی مسجد هست، اذان از مکانی دیگر پخش نشود؛ زیرا معنا و قداست مسجد و اذان و نیز محتوای آن: «حَيَّ عَلَي الصَّلَاةِ» مخدوش می‌گردد؛ به‌ویژه اگر در جایی اذان بگویند و در مکانی دیگر نماز جماعت بخوانند.

مؤذن و امام

۲۶۲. مؤذن، همچون امام مسجد، بر گردن همه حق دارد. چنانچه کسی اذان نگفت، حاکم شرع باید اجرت دهد تا اذان بگویند؛ اما در امامت چنین دستوری نیامده است.

۲۶۳. صدای مؤذن، حدّ مسجد است. تا جایی که صدایش برسد، همسایهٔ مسجد محسوب می‌شوند: «وَمَنْ جَارُ الْمَسْجِدِ؟ قَالَ: مَنْ سَمِعَ النَّدَاءَ»^۱.

۲۶۴. اگر امام، اسوهٔ مسجد است، مؤذن الگویی محل محسوب می‌گردد؛ زیرا امام فقط مردم داخل مسجد را به خدا دعوت می‌کند، ولی مؤذن همهٔ اهالی محل را. بنابراین: او به اندازهٔ صدایش امام است.

اذان بین دو نماز

۲۶۵. اخیراً بین دو نماز اذان می‌گویند که موجب معطل شدن نمازگزاران و توهین به اذان می‌شود و هیچ دلیل محکمی ندارد مگر این که بین نماز ظهر و عصر یا مغرب و عشا، مردم بین دو نماز پراکنده شوند، در حالی که در انتظار نماز بعدی نشسته‌اند.

^۱ کنز العمال، ج ۸، ص ۲۵۴.

آسیب‌شناسی اذان

۲۶۶. مناجات کردن با اذان، یا قرائت اذان و... مخالف شأن اذان و مؤذّن است. دستور و کیفیت اذان در روایات و رساله‌های عملیه مقرر شده، که برخی اذان‌های امروزی با آن مخالفت دارد؛ چون حالت ندا ندارد.

۲۶۷. اگر اذان بدون بلندگو و مستحبات قبل، بعد و وسط اذان - گفته شود، کسی حق اعتراض ندارد. مردم باید از همسایگی مسجد بهره‌مند شوند: «فضل الدار القریبة من المسجد علی الشّاسعة کفضل الغازی علی القاعد»^۱.

❖ مشکل اساسی، وجود بلندگو با صدای بلند همراه مقدمات، مقارنات و مؤخرات اذان است، در حالی که اسلام عزیز و مراجع بزرگوار، اجازه پخش آن را در صورت آزار همسایگان نداده‌اند.

۲۶۸. وارد نشدن دو اذان در روایات، موهن بودن اذان‌های تکراری و کافی نبودن اذان رادیو ایجاب می‌کند یک اذان زنده بیش‌تر پخش نشود، حتی داخل مسجد.

۲۶۹. برخی مؤذنان اذان را طول می‌دهند؛ به گونه‌ای که گاهی از اول وقت مثلاً مغرب می‌گذرد و آحیاناً مردم خسته شده، به گفت‌وگو

^۱ کنز العمال ج ۷ ص ۶۴۸.

می‌پردازند که موجب توهین به اذان می‌شود. لذا بهتر است اذان را طبق دستور شرع گفته، کلمات و فاصله میان آن‌ها را طولانی نکنند.

زمزمه اذان

۲۷۰. چون جمله‌های اذان «متکلم وحده» است، همگان زمزمه کنند بهتر از همخوانی است، بر خلاف دعا که سکوت کافی نیست و گفتن آمین بهتر است.

۲۷۱. از خصوصیات اذان مسجد آن است که اذان و اقامه از کسی که پس از اتمام جماعت به مسجد آمده می‌خواهد همان نماز را - اگرچه با جماعت - بخواند ساقط می‌شود، ولی اگر در غیر مسجد باشد باید اذان و اقامه را بگوید.

۲۷۲. اذان اگرچه شهادت و متکلم وحده است، از دیگران کفایت می‌کند.

۲۷۳. تا اذان تمام نشده، امام مسجد نماز را آغاز نکند.

۲۷۴. هنگام اذان، همه مردم رو به قبله باشند.

۲۷۵. وقت اذان از جلو مسجد رد نشویم.

۲۷۶. در روایات از کسی که هنگام اذان از مسجد خارج گردد، مذمت شده است.^۱

شرایط مؤذن و اذان

۲۷۷. شایسته است مؤذن همچون امام مسجد: خوش اخلاق، نیک‌نام، خوش لباس و خوش صدا باشد.

۲۷۸. مؤذن باید از نمازگزاران باشد، وگرنه اذانش برای جماعت کافی نیست.

۲۷۹. مؤذن - ترجیحاً - غیر از امام مسجد باشد، تا مسجدیان تشویق و مسؤولیت‌پذیر گردند.

۲۸۰. از آن‌جا که صدای بدون بلندگو شرط است، کسی اذان بگوید که صدایی رسا دارد؛ زیرا اذان حلقومی جاذبه‌دارتر است.

۲۸۱. بهتر است در مکانی بلند یا مأذنه - در صورتی که مزاحم همسایه‌ها نباشد - اذان بگوید تا صدایش رساتر باشد.

۲۸۲. مؤذن رو به قبله بایستد.

۱ - «رسول الله ﷺ: مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ فِي الْمَسْجِدِ فَخَرَجَ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ فَهُوَ مُنَافِقٌ إِلَّا أَنْ يُرِيدَ الرُّجُوعَ إِلَيْهِ» بحار الانوار، ج ۸۴، ص ۱۶۱، ۶۵.

۲۸۳. هنگام اذان یک دستش را کنار گوش خود بگذارد.
۲۸۴. اگر مؤذن راتب حتّی لحظه‌ای تأخیر کرد، دیگری باید اذان بگوید.
۲۸۵. هنگامی که کسی اذان را آغاز کرد، تا جایی که صدا می‌رسد دیگری حقّ اذان گفتن ندارد. همچون نماز جماعت که با شروع آن کسی دیگر نمی‌تواند اقامه جماعت کند.
۲۸۶. خواندن قرآن قبل از اذان و دعای پس از آن، جزء اذان نیست و مردم حقّ اعتراض دارند.
۲۸۷. کلمات اذان، تعبدی است و افزودن یا کاستن آن اشکال دارد.^۱
۲۸۸. لازم نیست مؤذن هنگام شهادت به رسالت با صدای بلند صلوات بفرستد.^۲
۲۸۹. در صورت فاصله شدن بین اذان و نماز جماعت، لازم نیست صدای اذان به خارج از مسجد برود؛ زیرا مراجع تقلید، پخش آن را در غیر وقت معین، منع کرده‌اند.

۱ - همچون: «اشهد أنّ خاتم الانبیاء و المرسلین...».

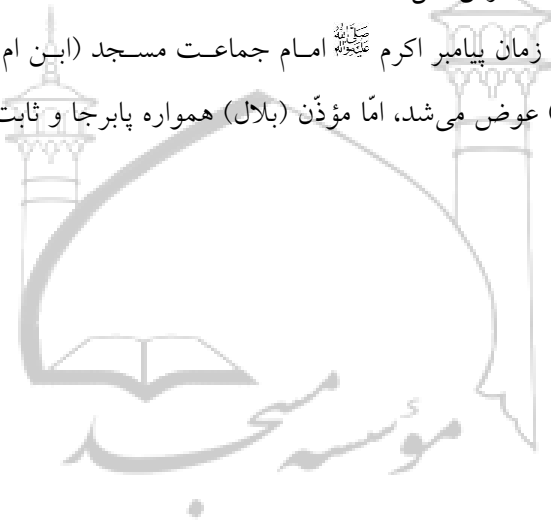
۲ - این مسأله شامل اقامه‌گو نیز می‌شود.

۲۹۰. اذان شعار با اذان ذکر تفاوت دارد؛ همچون: اذان در گوش نوزاد و برای رفع ترس و درد و... که نمی‌توان فریاد زد.

۲۹۱. مؤذن در مواقعی مانند افطار ماه رمضان یا هنگام حضور مسافر در نماز جماعت، اذان را تندتر و آهیناً جمله‌ها را تک‌تک بگوید: «**عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْأَذَانُ يُقْصَرُ فِي السَّفَرِ كَمَا تُقْصَرُ الصَّلَاةُ**».

۲۹۲. مؤذن، بهترین اهل مسجد باشد.

■ در زمان پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امام جماعت مسجد (ابن ام مکتوم و...) عوض می‌شد، اما مؤذن (بلال) همواره پابرجا و ثابت بود.

اقامه

۲۹۳. شرایط مؤذن برای اقامه گو لازم نیست؛ لذا کودکان نیز می‌توانند

اقامه بگویند.^۱

۲۹۴. نمازگزاران هنگام اقامه، سخن نگویند و رو به قبله باشند.

۲۹۵. از ابتدای اقامه آماده باشند و وقت «**قد قامت الصلوة**» بایستند،

در صورتی که امام مسجد پس از اقامه دعایی نخواند.^۲

❖ دعا کردن بعد از اقامه - بر خلاف اذان - لازم نیست، خصوصاً

اگر جماعت باشد، هر چند متأسفانه شایع شده است!

۲۹۶. لازم نیست همگان اقامه را بشنوند.

۲۹۷. هنگام اقامه کسی از مسجد بیرون نرود.

۲۹۸. گفتن اقامه توسط دیگران جالب‌تر از اقامه امام است؛ زیرا تنها

حضور او و شنیدنش شرط است، نه گفتنش، همچون اذان که لازم نیست

امام بگوید.^۳

۱ - افراد برای مؤذن و مکبر شدن باید شرایطی ویژه داشته باشند، اما بهتر است اقامه گفتن را به نوجوانان واگذاریم تا جذب مسجد شوند.

۲ - وافی، ج ۸، ص ۱۲۶۹.

۳ - وافی، ج ۸، ص ۱۲۶۹.

۲۹۹. اگر امام بین اقامه یا پس از آن سخن گفت، یا به سمتی انحراف پیدا کرد، بهتر است اقامه را بار دیگر بگوید.

۳۰۰. بعد از اقامه کسی حق سخن گفتن ندارد، مگر این که امام راتب نیامده باشد و بگویند فردی دیگر، امام گردد.

❖ اذان و اقامه باید منظم باشند و بهنگام گفته شوند. اگر امام مسجد نیامد، دیگری امامت کند، ولی گفتن اذان و اقامه حتی به دلیل دیرکرد امام، نباید به تأخیر بیفتد.

مکبر

۳۰۱. مکبر باید از میان نمازگزاران باشد، نه این که اشخاص یا کودکانی خارج از جماعت بیایند و کارشان فقط گفتن تکبیر باشد.

❖ مکبران نوجوان نیز باید از نمازگزاران باشند؛ چراکه مکبر غیرممیز جابه جا می گوید و ممیز نیز باید نماز بخواند.

۳۰۲. تکبیر مکبر، بعد از تکبیر امام باعث تکرار تکبیر و اختلال صوتی گردیده، کاری بیهوده است؛ زیرا امام خود تکبیرها را می گوید.

۳۰۳. اصل در مسجد سکوت است، مگر این که دلیل داشته باشد. با وجود بلندگو نیازی به مکبر و صدای بلند و نابهنجار نیست.

پیشینه وجود تکبیرگو

۳۰۴. تکبیرگو، آن‌گونه که امروزه مرسوم است، در اسلام سابقه‌ای نداشته است. در برخی مساجد جامع، مکبر ضمن این‌که بر سگویی به نماز جماعت می‌ایستاد، رکوع و سجود امام را نیز می‌نگریست و بلندتر از دیگران تکبیر می‌گفت. متأسفانه هم‌اکنون حتی در مکان‌هایی که صدای امام به نمازگزاران می‌رسد، مکبر نیز با فریاد تکبیر می‌گوید.

صلوات

۳۰۵. لازم نیست امام مسجد برای مقاصد گوناگون از مردم صلوات‌های متعدّد بگیرد. حتی در اقامه، شهادت به رسالت را ملایم بگوید و تا مردم صلوات می‌فرستند شهادت دوم را بگوید، تا هم معطل نشود، هم صلوات کم‌ارزش نشود و هم اقامه با ابّهت باشد.

روش اهل مسجد

- حضور در مسجد را تفرّج و سیاحت خویش می‌دانند.
- می‌کوشند نمازهای روزانه را در مسجد بخوانند.
- از ازدیاد نمازگزاران در مسجد لذّت می‌برند.
- دیگران را صبورانه به مسجد دعوت می‌کنند.
- بهترین اوقات خود را در مسجد می‌گذرانند: «حَيَّ عَلِيَّ خَيْرِ الْعَمَلِ».
- برای حضور در مسجد، خداوند را شاکرند و پس از ورود به آن، سجده شکر به جا می‌آورند.
- به امام مسجد، بانی و خادم احترام و ادب می‌گزارند.
- از همسایگان مسجد خشنودند، خود حقّ همسایه مسجد را ادا می‌کنند.
- به مسجد رغبت دارند و آن را برتر از خانه خویش می‌دانند.
- مسجد را محلّ استقرار خود قرار داده، هرگز از آن خسته نمی‌شوند.
- «الْمُؤْمِنُ فِي الْمَسْجِدِ كَالسَّمَكِ فِي الْمَاءِ».
- خدا و پیامبر را دوست دارند و به قرآن و عترت عشق می‌ورزند.^۱
- در بحران‌ها به مسجد پناه می‌برند: «الَّذِينَ يَأْوِنُونَ إِلَى مَسَاجِدِي»^۱.

- به قصد تزکیه به مسجد می‌روند: «فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَطَّهَّرُوا».
- پس از مسافرت، نخست به مسجد و سپس به خانه خود می‌روند.^۲
- در تاریکی شب (نماز صبح و عشاءین) به مسجد می‌روند: «الابشَرُ الْمَشَّائِينَ فِي الظُّلُمَاتِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ السَّاطِعِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».^۳
- مسجد رفتن را محور همه خوبی‌ها می‌دانند.
- در حوادث سخت به مسجد پناهنده می‌شوند.
- آخرتشان را آباد می‌کنند.
- در جای جای مسجد نماز می‌خوانند تا تمام مسجد در روز قیامت برای آنان شهادت دهد.
- ساکت و آرام هستند.
- با پای راست وارد مسجد می‌شوند.
- با بوی خوش به مسجد می‌روند.
- در جامعه به ایمان معروف‌اند و مردم را عملاً به ایمان فرا می‌خوانند.
- در زندگی خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی منزوی نمی‌شوند.

۱ - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۱.

۲ - محجة البيضاء، ج ۴، ص ۷۶.

۳ - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۳.

- در جامعه و خانواده الگو هستند.
- از تکبر و خودخواهی مبرا هستند.
- اهل مشورت‌اند و هر کاری را در پرتو مشورت و به‌عنوان عبادت انجام دادن، بهترین کار عاقلان است.
- سنگر نشینان مبارزه با شیطان‌اند.
- می‌کوشند زینت مسجد باشند.
- علم مفید و جهت‌دار پیدا می‌کنند: «عِلْمًا مُسْتَطَرَفًا»^۱.
- با قرآن و احکام شرعی آشناترین‌اند.
- مسجد را بازاری از بازارهای آخرت می‌دانند: «الْمَسَاجِدُ سُوقٌ مِنَ أَسْوَاقِ الْآخِرَةِ»^۲.
- مهر حوریان بهشتی را نظافت مسجد می‌دانند: «أَنَّ الْجَنَّةَ وَالْحُورَ لَتَشْتَاقُ إِلَيَّ مَنْ يَكْسَحُ الْمَسَاجِدَ»^۳.
- هیچ‌گاه از مسجد جدا نمی‌شوند.
- چون خواهان پاکی هستند گناه نمی‌کنند و دورترین افراد از مفسد اخلاقی‌اند.

۱ - خصال، ج ۴، ص ۴۰۹.

۲ - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۱.

۳ - بحار الانوار، ج ۸۰، ص ۳۸۲.

- مسجد رفتن، جزء زندگی روزمره آنان است.

- در خانه وضو می‌گیرند و سپس به مسجد می‌روند: «طُوبَى لِعَبْدٍ

تَوَضَّأَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ زَارَنِي فِي بَيْتِي»^۱.

- مبدأ و مقصد را مسجد قرار می‌دهند: «سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ

لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى...»^۲.

- کارهایشان مقدمه مسجد است و به عزم رفتن به آن، صبح‌ها، ظهرها

و... از خانه بیرون می‌آیند.

- عادل‌ترین افراد جامعه‌اند: «مَنْ اعْتَادَ إِلَيَّ الْمَسْجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ

بِالْإِيمَانِ».

- حضورشان در مسجد را نشانه محبت پروردگار می‌دانند.

آداب ورود و حضور در مسجد

۱ - بحار الانوار، ج ۸۱، ص ۱۴.

۲ - اسراء/ ۱.

۳۰۶. آداب مسجد، همانند، بلکه والاتر از آداب ورود به حرم‌های رسول خدا ﷺ و ائمه اطهار علیهم السلام است. از «... خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ...» فهمیده می‌شود هر چه را که زینت می‌دانیم در هر مسجدی باید داشته باشیم. همچنین می‌دانیم آداب در شهرها و کشورها متفاوت است و در هر دوران، علمای اخلاق، آداب را پدید آورده و می‌سازند.^۱ به هر تقدیر: حفظ آداب و مراعات آن لازم است.

۳۰۷. مستحب است هر کس وارد مسجد می‌شود، پیش از نشستن یا گذاشتن چیزی در مسجد دو رکعت نماز تحیت بگذارد.^۲

❖ نماز تحیت، هنگام اقامه نماز واجب یا خطبه جمعه، ساقط است.

۳۰۸. وقتی کسی وارد مسجد شد و خواست در کنار شخصی بنشیند، او نباید از جای خود برخیزد، اما به تازه وارد جایی بدهد و هر چند جا برای نشستن زیاد باشد، خویش را اندکی به چپ یا راست حرکت دهد.

۱ - البته آداب، دوگونه است؛ برخی از نظر شرعی، سنن نامیده می‌شوند. یعنی: شارع، روی آن‌ها نظر دارد... اموری را که اسلام، سنت کرده، ما باید به صورت يك اصل حفظ کنیم. رك: اسلام و مقتضیات زمان، ج ۱، ص ۲۸۹-۲۹۰؛ با تلخیص.

۲ - رسول الله ﷺ: «إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ». كنز العمال، ج ۸، ص ۳۲۰.

❖ گرفتن جا در مسجد کراهت دارد، ولی اگر گرفت و تا هنگام «قد

قامت الصلوة» نیامد، حق مکان (سجّاده) ساقط می‌شود.

❖ اگر شخصی در جایی از مسجد نشست، کسی حق ندارد وی را از

جایش بلند کند.

۳۰۹. جا دادن به دیگران - به‌ویژه وقتی جا کم باشد - مستحب است:

«... إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَأَفْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ»^۱.

دوست‌یابی

۳۱۰. مسجد، محلّ دوست‌یابی است؛ دوستانی خوب و خدایی. هرچند وجود شریک همواره مشکل‌زا است، ولی رفیق خوب، همه جا خوب است. مسجدیان برای همدیگر پاینده‌ترین و خالص‌ترین دوستان‌اند: **«أَخَا مُسْتَفَاداً فِي اللَّهِ»** و از برترین نعمت‌های خدادادی محسوب می‌گردند.

❖ بعد از زیارت خدا، بهترین فایده مسجد، پیدا کردن دوست است؛ چیزی که در بهشت نیز بهترین محسوب می‌شود. قرآن کریم می‌فرماید: **«وَحَسَنَ أَوْلِيَانِكَ رَفِيقاً»**. امروزه شریک و مشارکت رایج شده، هرچند مشارکت بدون رفاقت فایده ندارد، ولی رفاقت بدون مشارکت بی‌فایده نیست و رفقای مسجدی گاهی از پدر و مادر و برادر و زن و فرزند وفادارترند. مسجد، هزاران فایده دارد که رفاقت یکی از آنها است و اگر همین یک فایده نیز باشد، سزاوار است هر روز و هر شب به مسجد برویم.

❖ امام مسجد باید بین مردم الفت و اخوت برقرار کند؛ به گونه‌ای که همه با هم رفیق باشند و در کارهای خیر به یک‌دیگر یاری رسانند: **«...تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَ لَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ»**

...»^۱؛ چنان‌که در عبادت و استعانت کمک می‌کنند: «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ».

❖ امام مسجد باید بر همه ولایت داشته باشد؛ نه همچون مساجد اهل سنت که غریبانه کنار هم می‌نشینند و امام مسجد یکی از آنهاست.

مغزهای متفکر مسجدي

۳۱۱. مسجد، بهترین مکان برای بروز و به روز کردن مغزها و کشف استعدادهاى حقیقی، نبوغ و ابتکارهای هدف‌مند و انگیزه‌دار است؛ زیرا:
- ❖ مغزهای متفکر مسجدي هرگز از وطن خویش نمی‌گریزند.
 - ❖ کشور را به بیگانگان نمی‌فروشد.
 - ❖ مسؤولان را با حضور یا فرار خود مضطرب نمی‌کنند.

۱ - مانده / ۲ .

ای اهل خرد! فریب‌کاری نکنید
ما را ز خدا و دین فراری نکنید
فرموده حق است که یک‌دیگر را
جز در ره نیک و خیر، یازي نکنید

رفتن به مسجد در حال خطر

۳۱۲. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با وجود بیماری به مسجد رفت. امیرالمؤمنین علیه السلام نیز با این که می دانست شب ۱۹ ماه رمضان، چه حادثه‌ای رخ می دهد به مسجد شتافت، اما برخی امامان محترم مساجد به اندک بهانه‌ای به مسجد نمی روند!

امنیت روانی

۳۱۳. برخی رخدادها و حوادث همچون: آتش سوزی، رعایت نکردن نظافت، مورد اعتماد نبودن کارگزاران، نفص فنی وسایل و... اسباب کم‌رونی مساجد و عدم جذب کمک‌های مردمی گردیده است.

موانع حضور

۳۱۴. رسول خدا صلی الله علیه و آله در صورت ضرورت برای سخنرانی در غیر وقت نماز، دستور اعلام می داد که: «**الصلاة جامعة**».

❖ در تاریخ وارد شده است: فقط در سه سال آخر عمر شریفشان هفته‌ای یک روز، چند جمله پس از نماز صبح نصیحت می فرمود. اصحاب

از حضرتش تقاضای گفتاری بیش تر داشتند، اما پیامبر می فرمود: «خسته و ملول می شوید» و موافقت نکردند.

❖ متأسفانه ما اصل نماز جماعت را بی هویت می دانیم و سخنرانی و تعقیبات را اصل. و حال آن که اقامه نماز، پیام های پنهان و آشکار فراوانی دارد؛ به گونه ای که برترین عمل است و سبب پذیرش دیگر اعمال می گردد.

درست ترین شیوه های تبلیغ

۳۱۵. چاپ و نشر در دوران رسول اکرم صلی الله علیه و آله وجود نداشت و احادیث سینه به سینه منتقل می گشت و بیش تر به صورت پرسش و پاسخ مطرح بود.

❖ با توجه به تعدد و تنوع و سرعت رسانه های امروزی باید گفت: بهترین شیوه تبلیغ، پرسش و پاسخ است و «متکلم وحده» شدن و «منبری بودن» امام مسجد، آثار و نتایج چندانی ندارد.

۳۱۶. امام مسجد باید به مسجد، نمازگزاران و هدایت آنان تقدس، هدف مندی و موضوعیت بدهد. اگر نگاه ابزاری مقدمه ای برای پیشبرد

اهداف دیگر حتی هدف‌های فرهنگی (جمع‌آوری اعانات، نمایندگی مجلس و...) باشد، نتیجه معکوس می‌دهد؛ چنان‌که متأسفانه برخی گرفتار آن گردیده و عمدتاً با مسجد ارتباط عبادی ندارند.

۳۱۷. چون عبادت، تربیت و عشق ورزی است، امام باید با محبت باشد: «مَلْعُونٌ مَنْ أَمَّ قَوْمًا وَ هُمْ بِهِ سَاخِطُونَ». در روایات به «خشنودی» توجه خاص گردیده و عدالت در برخوردها، اعتدال در زندگی، سلامت جسمی، نظافت ظاهری، لطافت زبان، تناسب قیافه و... در خرسندی مردم دخالت مستقیم دارد. لذا امامانی که عده‌ای (چه زن یا مرد، پیر یا جوان و...) را طرد می‌کنند، در زندگی اجتماعی و سیاسی خویش توفیق چندانی ندارند.

۳۱۸. برترین شیوه تبلیغ همان‌گونه که گفته آمد - هدایت و ارشاد عملی است: «كُونُوا دُعَاةَ النَّاسِ بِغَيْرِ السِّنْتُمْ». روحانیان موفق و مردمی معمولاً چنین بوده‌اند؛ زیرا مردم پیش از آن‌که محتاج اطلاعات دینی باشند، به تربیت و اسوه عملی نیاز دارند. به دیگر سخن: مردم به امام نیاز دارند و روحانی، الگو و مقتدای آنان است.

❖ گروهی از روحانیان، عمدتاً سخنران، محقق و مؤلف‌اند. روحانیان ساکت بیست درصد هستند، اما تأثیرات تربیتی و عملی آن‌ها هشتاد درصد

مردم را هدایت می‌کند و... امروزه آسیب‌های تبلیغ در گفتار فراوان است و حال آن‌که تبلیغ عملی، هیچ‌گونه آسیبی ندارد.

مسجدیت و روحانیت

۳۱۹. مسجدیت و روحانیت باید اصل باشد، نه امور اقتصادی، اجتماعی و خدماتی.

❖ برخی مساجد و امامان آن‌ها معروف‌اند که به ایتام و مستمندان کمک‌های فراوان می‌کنند، یا هیأت‌هایی دارند و حقّ عزاداری‌ها را ادا می‌سازند. در چنین مواردی روحانی در حقیقت یک فرد تدارکاتی و مسجد نیز انبار خواربار است. نه مسجد، هویت مسجدی دارد و نه روحانی هویت روحانیت.

❖ اگر امام مسجد به جای وام از صندوق قرض الحسنه، مشورت اقتصادی بدهد، مؤثر و موفق‌تر است؛ چراکه مردم امروز با گرفتن وام، خود را به هلاکت انداخته، از مسجد و روحانیت جدا می‌شوند و نگاهشان به مسجد، نگاه به طلبکار است، که چندان خرسند کننده نیست.

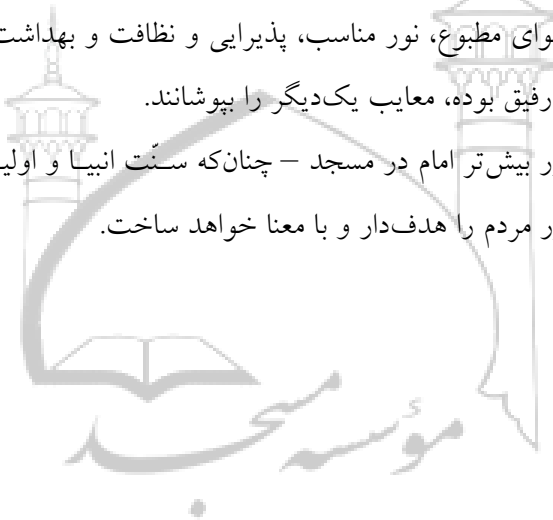
مساجد سنگر است

۳۲۰. به فرموده امام خمینی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ «مساجد سنگر است». مردم هرچه

بیش تر در آن بمانند، از گزند حوادث و بلایا دور می‌مانند.

❖ حضور و ماندن در مسجد به مفهوم پر کردن اوقات نمازگزاران و سرگرم کردن آنان با صلوات، اذان تکراری و... نیست، بلکه به معنای ایجاد فضای آرام، هوای مطبوع، نور مناسب، پذیرایی و نظافت و بهداشت است، تا مردم با هم رفیق بوده، معایب یکدیگر را بپوشانند.

❖ حضور بیش تر امام در مسجد - چنان‌که سنت انبیا و اولیا بوده است - حضور مردم را هدف‌دار و با معنا خواهد ساخت.

ویژگی‌های امام مسجد

۳۲۱. امام باید در برابر نامالایمات بسیار صبور و بردبار باشد؛ زیرا خصوصیات اخلاقی نمازگزاران (زن و مرد، پیر و جوان و...) از لحاظ اجتماعی، جغرافیایی و روحی. روانی کاملاً متفاوت است.
- ❖ خوارج در حضور امام علی علیه السلام نماز خویش را فرادا یا با جماعت می‌خواندند، ولی آن حضرت واکنشی نشان نمی‌داد.
۳۲۲. امام مسجد محرم اسرار زن و مرد مسلمان است.
۳۲۳. امام، درد دل مردم را بشنود و با آنان همزبانی و همدردی کند.
۳۲۴. هرگز کسی را از خود مأیوس نسازد، چه او مظهر معروف است، نه مظهر منکر و منکرات.
۳۲۵. در گفت‌وگو با افراد خجالتی پیشقدم شود.
۳۲۶. افراد گوناگون را بشناسد و با زبان خودشان و گرم به آنان احترام بگذارد.
۳۲۷. زود پاسخ ندهد و زیاد نیز معطل نکند. مردم‌دار باشد و آنان را به اسلام و خود به‌عنوان الگو و نماینده ائمه هدی علیهم السلام علاقه‌مند سازد.

۳۲۸. شایسته است هدایایی هرچند اندک به نوزادانی که اطراف مسجد متولد می‌شوند، بدهد؛ زیرا در نوع نامگذاری و تربیت، بسیار مفید و مؤثر است.

۳۲۹. اهل استخاره، نوشتن دعا و نامگذاری نوزادان باشد.

۳۳۰. سجاده‌اش را جمع کند و محرابش پاکیزه و مرتب باشد.

۳۳۱. رفتار و برخورد امام اهل انضباط با مردم، بسیار تأثیرگذار است.

۳۳۲. امام و روحانی ساده‌زیست و کم‌هزینه، راحت‌تر و جاذبه‌دارتر است.

۳۳۳. به مسجد و نماز عشق بورزد.

❖ برخی امامان، امامت مسجد را واپسین کار و پست‌ترین شغل می‌پندارند و با کسالت امامت می‌کنند، در نتیجه این صفت مذموم به اهل مسجد نیز سرایت می‌کند و ناموفق بودن امام، نخستین پیامد آن است.

۳۳۴. همه مردم را یکسان نداند. مردم هر شهر و روستا و از هر قشر و صنفی، افکار و سلیقه‌هایی درخور خویش دارند. ائمه‌ای که همه را برابر می‌پندارند، مردم را سردرگم و حیران می‌کنند.

۳۳۵. کسانی که در منصب قضا قرار دارند، معمولاً در مسجد توفیقی ندارند؛ زیرا سروکار آنان در دادگاه با مجرمان است و با همان دید به مردم می‌نگرند.

۳۳۶. توفیق در امامت به نظم در رفت و آمد به مسجد، آراستگی در نماز و قیام و قعود، انجام بهنگام جماعت، طمأنینه در نماز و... است. رونق مسجد به فراوانی نمازگزاران و مراجعان به مسجد است، نه خدمات درمانی و ورزشی و... .

۳۳۷. شایسته است مردم، هنگام ورود امام به محراب، به احترام او از جا برخیزند، در غیر این صورت امام سریع و مخفیانه وارد محراب گردد تا بر اثر احترام نکردن نمازگزاران به وی، توهین نشود.

❖ اگر مردم به احترام او ایستادند، امام نیز اقامه را تندتر بخواند تا مردم - دیگر بار - ننشینند.

موفق‌ترین امامان مساجد

۳۳۸. بیش‌ترین توفیق برای امام، برپایی نماز جماعت صبح است. کم‌تر دیده شده نماز جماعت صبح کم‌تر از ۱۰ نفر و بیش از ۵۰ نفر باشد، ولی آثار معنوی و مادی آن فراوان است. با این‌که مردم به ادله‌ای کم‌تر شرکت می‌کنند، ولی شنیدن آن در روحیه و جذب مردم مؤثر است.

ائمه مساجدی که محل سکونتشان با مسجد فاصله دارد، قهراً نامنظم می‌گردند و به تأخیر و آییناً تعطیل شدن نماز - خصوصاً نماز صبح - می‌انجامد.

❖ روحانیانی که باید به پادگان یا اداره و... بروند، بی‌تردید از این فیض محروم‌اند. امامی که نماز صبح اقامه می‌کند، جمعیت نماز ظهر و شب مسجدش چندین برابر امامی است که نماز جماعت صبح را اقامه نمی‌کند، ولی نماز ظهر و شب را دارد.

❖ امام مسجد، نذر کند نمازهای یومیّه. به ویژه صبح - را در مسجد بخواند؛ زیرا توفیق اجباری محسوب شده؛ جذب مردم را در پی خواهد داشت و سرانجام برخی اهل ایمان به او می‌گروند.

❖ به نماز جماعت صبح در مسجد، بسیار اهمّیت دهد؛ هرچند تنها باشد. نوشتنی است: مرحوم آیت... مرعشی و گلپایگانی علیهما السلام سالیان نماز جماعت صبح را در مسجد برپا کردند در حالی که مأمومین آنان کم‌تر از پنج نفر بودند.

❖ مردم به امام مسجدی که نماز صبح را در مسجد اقامه می‌کند، توجه و نظری خاص دارند.

سیمای مسجدیان

- اهل مسجد، زیارت کنندگان خدا هستند: «أَهْلُ الْمَسْجِدِ زُورُ اللَّهِ».

- چون مهمان خداوند هستند، خدا آنان را اکرام می‌کند.^۱

- از پارسایانند و مسجد خانه آنان است: «الْمَسَاجِدُ يُبُوتُ

الْمُنَقِينَ».^۲

- نجیب‌ترین هر خانواده و گل سرسبد هر قبیله و فامیل هستند: «لَا

يَأْتِي الْمَسْجِدَ مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ إِلَّا وَافِدُهَا وَمِنْ كُلِّ أَهْلِ بَيْتٍ إِلَّا نَجِيبُهَا».^۳

- فخر فروشی و غیبت نمی‌کنند^۴ و از تهمت زدن به دورند.

- وقتی از مسجد دور می‌شوند، مسجد برای آنان دلتنگی می‌کند.

- وقتی از مسجد خارج می‌شوند، همچون ماهیان بیرون افتاده از آب

در تلاطم‌اند تا خود را بار دیگر به مسجد برسانند: «الْمُؤْمِنُ فِي الْمَسْجِدِ

كَالسَّمَكِ فِي الْمَاءِ وَ قَلْبُهُ يَتَعَلَّقُ بِالْمَسْجِدِ».

- رفت و آمد به مسجد را کم‌تر از جهاد نمی‌دانند.^۱

۱ - ر. ک: وافی، ج ۱، ص ۳۸۱.

۲ - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۲.

۳ - وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۱۹۳.

۴ - کنز العمال، ج ۷، ص ۶۶۹.

- عالمان متقی را پیشوایان خویش قرار می‌دهند.
- سنگربانان حریم ولایت و جامعه‌اند.
- خدمت به مسجد را خدمت به همه مردم و تمام خوبی‌ها می‌دانند و این از افتخارهای انبیا بود.
- از شیطان در امان‌اند.
- زودتر به مسجد می‌روند و دیرتر خارج می‌شوند.
- زودتر از همه و بدون حساب وارد بهشت می‌شوند.
- از گناه مصون‌اند و گناهانشان پاک می‌شود.
- خداوند همیشه و همه‌جا حامی و پشتیبان آنان است.
- چهره‌هایی متین دارند: «سَيَمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ»^۲.
- از پل صراط راحت می‌گذرند: «...كَالْبُرْقِ الْخَاطِفِ»^۳.
- پرچم‌داران بهشت‌اند: «طُوبَى لِأَهْلِ الْأَلْوِيَةِ»^۴.
- با خدا مأنوس‌اند و خدا نیز با آنان مأنوس است: «مَنْ أَلَّفَ الْمَسَاجِدَ أَلَّفَهُ اللَّهُ».

۱ - کنز العمال، ج ۷، ص ۵۶۹.

۲ - فتح/ ۲۹.

۳ - بحار الأنوار، ج ۸، ص ۳۷۱.

۴ - در برخی روایات «اصحاب الالویه» آمده است؛ ر.ک: تنبيه الخواطر، ج ۲، ص ۵۴؛ اعلام الدین/ ۹۲

- محفوظ و مبارک‌اند: «مِیْمُونٌ أَهْلُهَا مَحْفُوظٌ أَهْلُهَا»^۱.
- رحمت خداوند بر آنان نازل می‌شود و ملائک برایشان بال و پر می‌گشایند.
- همنشین ملائک و انبیا هستند: «الملائكة جلسائهم».
- مردگان به آن‌ها غبطه می‌خورند: «مَا مِنْ يَوْمٍ إِلَّا وَ مَلَكَ يُنَادِي فِي الْمَقَابِرِ مَنْ تَغِطُّونَ فَيَقُولُونَ أَهْلَ الْمَسَاجِدِ»^۲.
- عذاب قبر ندارند: «لَيْسَ عَلَيَّ مِنْ مَاتَ عَلَيَّ السُّنَّةُ وَالْجَمَاعَةُ عَذَابُ الْقَبْرِ»^۳.
- با هر نفس ۱۰ حسنه برای‌شان نوشته و ۱۰ گناه از آنان پاک می‌گردد.^۴
- بهشتیان آرزو دارند جای آنان باشند.
- مانع از نزول بلا و گرفتاری و عذاب‌اند: «و لَوْ لَا يَتَحَابُّونَ وَ شَابَبٌ قَلْبُهُ يَتَعَلَّقُ بِالْمَسَاجِدِ»^۵.

^۱ مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۵۵.

^۲ - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۲؛ به دلیل درک منزلت و فضیلت اهل مسجد.

^۳ - مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۴۴.

^۴ - ر ک: مکارم الاخلاق، ج ۲، ص ۳۷۴، ۲۶۶۱.

^۵ - وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۱۹۹.

شعار «مساجد باید مردمی باشد»

۳۳۹. گاهی با سوء استفاده از گفتار بزرگان همچون: «مساجد باید مردمی باشد» برای از بین بردن بنیان انقلاب و مسجد اقدام می‌شود. شعار «مدرسه سازی بهتر از مسجدسازی است» یا «ورزشگاه لازم‌تر از مسجد است» از طرفندهای ظریف و توطئه دشمنان اسلام برای بی تفاوت ساختن مسؤولان به مسجد است که با دقتی ویژه برنامه‌ریزی گردیده و... متأسفانه مجریان، کم‌تر متوجه می‌شوند. بهره‌برداری سیاسی از مساجد برای تبلیغات ریاست جمهوری - هرکه باشد - و نیز انتخابات مجلس - به نفع اشخاص - هرگز برای اسلام، نظام و انقلاب مفید نیست.

تاریخ، ما را به مسیری می‌راند که امیدواریم امداد حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه، روح امام رضوان الله تعالی علیه، خون شهیدان و دلسوزی حزب‌الله خطرهای آن را دفع و نقشه‌های شوم طراحان بداندیش و بیگانه پرست را نقش بر آب سازد.

۳۴۰. اگر مردم و مسؤولان توجه کنند، بهتر از ما خواهند دانست:

❖ تاکنون هیچ مرکزی مانند مسجد و اهل آن، یار و معین انقلاب و وفادار به امام و رهبری نبودند.

- ❖ آنچه انقلاب از خدمات و رفاه به مردم داده، بیش‌تر نصیب بی‌تفاوت‌ها و رفاه‌طلبان می‌شود.
- ❖ کسانی که بیش‌تر بهره‌مندند، ناراحت‌تر و مشکل‌تراش‌تر از اهالی مسجدند.
- ❖ ارگان‌های انقلابی و حافظ انقلاب، نتوانستند حتی ده درصد اهل مسجد، انقلاب را حفظ کنند.
- ❖ مراکز ورزشی، گردشگری، آموزشی و تفریحی و... مقدماتی بودند که ذی‌المقدمه نداشتند و نخواهند داشت.
- ❖ امروزه ساخت‌وسازها چندین برابر قبل از انقلاب شده، اما مساجد ما کم‌تر گردیده است.
- ❖ همه چیز با دولت و نظارت دولت است و تنها مساجد، رها مانده! کاشکی همه‌مسایل را به مردم وامی‌گذارند و حکومت فقط بر مساجد و شئون دینی نظارت می‌کرد.
- ❖ مردم از انقلاب فقط دین و مظاهر دینی را می‌خواهند و دیگر مشکلات را، خود بهتر حل می‌کنند.
- ❖ اگر نظارت و سیاست‌گذاری دینی، توسط حکومت انجام می‌شد، مردم با صرفه‌جویی و صبر و استقامت پیروز می‌شدند.

❖ در میان انبیا فقط یک پیامبر (حضرت سلیمان) اقتدار مالی داشت، با مشکلاتی مواجه گردید. بنابراین: مدیریت صحیح، الزاماً به مفهوم اقتدار مالی نیست!

❖ هشتاد درصد مشکلات مساجد به امامت و مدیریت آن بستگی دارد، که ائمه جماعت، علما و حوزه‌های علمیه باید آن‌ها را حل کنند.

❖ عمران مسجد به جز شروط عمومی، «و لا یخشون الا الله» لازم دارد که زینده علماست.

امیدواریم آنچه تقدیم کردیم، باعث شود ائمه مساجد، ما را بهتر هدایت و ارشاد کرده، ما را خادم خود بدانند.

والسّلام

والحمد لله ربّ العالمین

نکته‌ها^۱

۱. از آن‌جا که مسجد، جز در موقوفاتی که واقفش برای آن تولیت تعیین کرده باشد، تولیت ندارد، وقف موقوفاتی که مسجد را تولیت‌دار می‌کند، مخالف شأن مسجد است.
۲. ساخت و وقف مسجد، در شهرها و روستاهایی که مسجد ندارند، تأکید گردیده، زیرا مسجد از جمله شعائری است که همگان مأمور به تعظیم آن هستیم.
۳. ساختن مسجد، نشانه اعتدال مردم، سلامت اقتصاد جامعه، هدایت پول‌های سرگردان و... برترین باقیات الصالحات است.
۴. نبود مسجد در هر جامعه، به مفهوم تارک الصلاة بودن است؛ زیرا مسجد، علامت نمازگزاری در اسلام محسوب می‌شود.
۵. اقامه نماز در مسجد، در روزگار ما، دفاع از مهجوریت مسجد است و خارج کردن نماز از مسجد، برابر با تخریب و ضایع کردن آن محسوب می‌شود.

۱ - سی نکته به مناسبت سی‌امین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران و بزرگداشت روزهای خوب خدا.

۶. پیامبران قبل از ساختن خانه برای خود، مسجد می‌ساختند. بسیاری از عالمان نیز هنگامی که از نجف اشرف یا قم هجرت می‌کردند، گاهی خانه‌های خود را می‌فروختند و اقدام به مسجده سازی می‌کردند و در نتیجه، مردم نیز برای آنان مسکن می‌ساختند.

۷. مساجدی که زنان در آن‌ها حضور ندارند، بی‌رونق است.

۸. حضور زنان در مسجد، جهاد بر ضدّ تخریب آن، دفاع در برابر شیخون فرهنگی، گرم کردن کانون خانواده و... است.

۹. مسجد، تنها معبدی است که نشانه‌ای از تجسم معبود و جسمانیّت او در آن دیده نمی‌شود.

۱۰. طهارت و نورافشانی مسجد، فقط بر عهده خادم، بانوی و واقف مسجد نیست، بلکه وظیفه همگان و تعظیم مسجد است.

۱۱. ساخت مسجد، از ادب انسان به معبود نشأت می‌گیرد.

۱۲. نخستین بنای مردمی در تاریخ و قرآن کریم، مسجد معرفی شده است.

۱۳. خدمت به مسجد از تعهدات انبیای الهی است.

۱۴. بهترین مدیریت برای مسجد، ایجاد فضای سالم، جهت احیای سنت‌های نیکو و فضیلت‌های فراموش شده و از میان بردن آداب نکوهیده است.

۱۵. امام مسجد، مسجد را محلّ موعظه و نصیحت قرار دهد تا دیگران از نصیحت شدن و نصیحت کردن ناراحت نشوند.

۱۶. ترک مسجد، بدون عذر از مصادیق غفلت «و لا تکن من الغافلین» «الغفلة تركك المسجد»، بلکه نفاق است.

۱۷. نام مسجد را کوچک شمردن (تصغیر بستن لفظ مسجد، مسجدک و...) یا گفتاری که باعث شود مردم به مسجد نروند - هرچند حقیقت داشته باشد - اهانت به خانه خدا، تخریب مسجد و نارواست. مثل این که بگوییم: فلان مسجد، بدبو یا کثیف یا اهالی آن بد هستند.

۱۸. در ساختن مسجد، نباید فقط نیاز کنونی مردم را در نظر گرفت، بلکه باید با توجه به نیاز آیندگان، آن را به گونه‌ای سامان داد که نیازی به تخریب، برای توسعه پدید نیاید.

۱۹. هر کس با هدف روی گردانی از مسجد - تا جایی که صدای اذان می‌رسد - نماز جماعت را در خانه بخواند، نماز خودش و آنان که به او اقتدا کرده‌اند، پذیرفته نیست.

۲۰. رفتن به مسجد، مستحب است، اما نرفتن به آن به گونه‌ای که دیگران را نیز از مسجد رفتن بازدارد، مصادق تخریب مسجد محسوب می‌شود.

۲۱. دفاع از فرهنگ مسجد، دور کردن بدعت‌ها از مسجد، دادن زکات به مسجد، تعریف کردن از اهالی آن، نترسیدن از غیر خدا، احیای سنت‌های مسجدی و... از مصادیق عُمران مسجد است.
۲۲. برترین روش مدیریت مسجد، تسلط طبیعی امام بر تمام امور مسجد به‌ویژه هیأت مدیره است.
۲۳. تحوّل و پویایی جوامع اسلامی، به تحرک و نشاط و رونق مساجد، بستگی دارد؛ لذا دشمنان همواره از مسجد و مسجدسازی می‌هراسند و در ساخت مراکز فرهنگی و موازی مسجد حتی به نام‌های مقدّس حسینیّه، سکوت و گهگاه سیاست‌گذاری و همراهی نیز می‌کنند.
۲۴. در صورت امکان از فرش‌های سجّاده‌ای با اندازه‌های کوچک در مسجد استفاده شود، تا علاوه بر نظافت آسان، جهت قبله را نیز بتوان با آن‌ها به نمازگزاران نمایاند.
۲۵. رسانه‌های گروهی به‌ویژه: صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، مؤمنان را به ساخت مسجد و حضور در آن تشویق کنند.
۲۶. بانیان محترم علاوه بر عُمران ظاهری مساجد، هرگز از آبادانی معنوی مسجد دریغ نورزند و زمینه را برای بهره‌وری هرچه بیشتر و بهتر اهل ایمان از خانه خدا مهیا سازند.

۲۷. مسؤولان و متولیان امور جامعه در مسجد و نماز جماعت شرکت کنند و به سهم خویش برخی کارهای مسجد را انجام دهند.
۲۸. مساجد، «خانه‌های خدا در زمین» اند، که بر آسمانیان نور می‌افشانند.
۲۹. آبادگران خانه‌های خدا، خانواده‌ی خداوند مهربان‌اند.
۳۰. آبادگران مساجد، در روز رستاخیز، همسایگان خداوند هستند.

فرم نظرخواهی درباره کتاب «آیین امامت مسجد»

نام و نام خانوادگی:

تاریخ تولد: میزان تحصیلات:

نشانی و شماره تلفن:

۱. این کتاب را چه گونه تهیه کرده‌اید؟

خریداری

رایگان

هدیه

یا نوع دیگر

۲. محتوای کتاب تا چه اندازه مفید و راهگشاست؟

خیلی خوب

خوب

متوسط

ضعیف

۳ - تا چه اندازه محتوای کتاب، با نیازهای شما تناسب دارد؟

○ خیلی خوب

○ خوب

○ متوسط

○ ضعیف

۴. محتوای کتاب، تا چه اندازه در روحیه و رفتار شما تأثیرگذار بود؟

○ خیلی خوب

○ خوب

○ متوسط

○ ضعیف

۵. چه قسمت‌هایی از کتاب را سودمند و کدام بخش‌ها را ضعیف

می‌دانید؟

۶. پیشنهادتان در چاپ‌های بعدی این کتاب چیست؟

۷. احساس می‌کنید چه نیازهایی در زمینه‌های تخصصی، اجتماعی،

فرهنگی و ... دارید، که در کتاب به آن پرداخته نشده است؟ لطفاً موضوع

آن را مشخص کرده، در صورت امکان توضیح دهید.

۸. آیا کتاب‌های دیگر - جز این کتاب - را از «مؤسسه مسجد» مطالعه کرده‌اید؟

۹. چه موضوعات مورد نیاز و مهمی درباره «فرهنگ مسجد» برای انتشار آثاری دیگر پیشنهاد می‌کنید؟

۱۰. آیا می‌توانید در زمینه گسترش فرهنگ مسجد همکاری کنید؟